

Univerzita Karlova

Fakulta humanitních studií

Studium humanitní vzdělanosti

Bakalářská práce

Dobrovolná bezdětnost v patriarchálním Rusku

Elmira Mustafina

Vedoucí práce: Jana Dvořáčková

Praha 2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 22.6.23

Abstrakt:

Tato bakalářská práce se zabývá fenoménem dobrovolné bezdětnosti v kontextu Ruska. Zaměřuje se na rostoucí trend žen v Rusku, které se rozhodly nemít děti navzdory svým biologickým možnostem. Cílem práce je porozumět motivům, které stojí za dobrovolnou bezdětností, s ohledem na společenská očekávání a kulturní hodnoty. Zkoumá souvislost mezi dobrovolnou bezdětností a nízkou životní úrovní v Rusku, jakož i vliv tradičních hodnot a patriarchálních společenských struktur. Studie uznává převahu žen v pečovatelských rolích a normativní aspekt ženskosti spojený s rodičovstvím. Jejím cílem je poskytnout ucelený přehled dosavadních výzkumů dobrovolné bezdětnosti v Rusku a hledá odpovědi na otázky týkající se důvodů, které stojí za rozhodnutím žen být bezdětné, včetně vlivu globálních změn v reprodukčním chování, veřejného mínění a socioekonomických podmínek. Práce přispívá k lepšímu pochopení dobrovolné bezdětnosti v Rusku a jejích důsledků pro společenské normy a politiky.

Klíčová slova: dobrovolná bezdětnost, bezdětní, childfree, demografický přechod, plodnost v Rusku

Abstract:

This bachelor thesis explores the phenomenon of voluntary childlessness in the context of Russia. It focuses on the increasing trend of women in Russia who choose not to have children despite their biological capability. The thesis aims to understand the motivations behind voluntary childlessness, considering societal expectations and cultural values. It investigates the correlation between voluntary childlessness and Russia's low standard of living, as well as the influence of traditional values and patriarchal societal structures. The study acknowledges the predominance of women in caregiving roles and the normative aspect of femininity associated with having children. It aims to provide a comprehensive overview of previous research on voluntary childlessness in Russia and seeks to answer questions about the reasons behind women's choice to be childless, including the impact of global changes in reproductive behavior, public opinion, and socio-economic conditions. The thesis contributes to a better understanding of voluntary childlessness in Russia and its implications for societal norms and policies.

Keywords: voluntary childlessness, childfree, demographic transition, fertility in russia

Obsah

ÚVOD	1
2. DEFINICE DOBROVOLNÉ BEZDĚTNOSTI A TEORETICKÉ UKOTVENÍ FENOMENU .2	
2.1. Důležité rozlišení: dobrovolná a nedobrovolná bezdětnost.....	2
2.2. Teorie související se zkoumáním dobrovolné bezdětnosti.....	4
2.3. Kdo se rozhoduje pro dobrovolnou bezdětnost?.....	5
2.4. Sociální změna a růst počtu dobrovolně bezdětných.....	6
2.5. Společenské důsledky volby dobrovolné bezdětnosti.....	7
3. UVEDENÍ DO KONTEXTU RUSKÉ SPOLEČNOSTI	8
3.1. Patriarchální kontext Ruska.....	8
3.2. Propaganda jako nástroj natalistické politiky.....	9
3.3. Rusko a nízká životní úroveň.....	11
4. PŘEHLED VYBRANÝCH STUDIÍ O DOBROVOLNÉ BEZDĚTNOSTI V RUSKU	14
4.1. Kritéria výběru výzkumných prací.....	14
4.2. Prevalence and determinants of childlessness in Russia and Moscow.....	15
4.3. The Trap of Moscow's Low Birthrate: The Highly Educated Childless?.....	15
4.4. Childfree as a Social Phenomenon: Russians' Attitude to Voluntary Childlessness.....	16
4.5. Russian Childfree Community: Reality and Illusions.....	16
4.6. Voluntary Integrity in Modern Russia: Relationship by the Company.....	17
4.7. Voluntary Childlessness: Essence, Factors of Determination.....	17
4.8. A Tendency towards Childfree Lifestyle in Russia and Its Influence on the Crisis of the Institution of Family.....	17
4.9. Choosing Whether to Have Children: A Netnographic Study of Women's Attitudes Towards Childbirth and the Family in Post-Soviet Russia.....	18
4.10. Záměrná Bezdětnost v Současné Ruské Společnosti: Genderový Aspekt.....	19
5. ZJIŠTĚNÍ Z ROZPRACOVANÝCH STUDIÍ	19
5.1. JAK: Dobrovolně bezdětné v Rusku z makroperspektivy.....	19
5.2. KDO A KDE: Charakteristické rysy dobrovolně bezdětných lidí v Rusku a Moskvě.....	23
5.3. VEŘEJNÉ MÍNĚNÍ: Jak se k dobrovolně bezdětným lidem chová jejich okolí.....	25
5.4. PROČ: Odůvodnění volby být dobrovolně bezdětný.....	29
6. ZÁVĚR	31
6.1. Jak volba být dobrovolně bezdětným v Rusku koreluje s celosvětovými změnami v reprodukčním chování směrem k dobrovolné bezdětnosti?.....	31
6.2. Jak je tato volba ovlivněna veřejným míněním a politickým prosazováním tradičních hodnot?.....	32
6.3. Do jaké míry je tato volba ovlivněna nízkou životní úrovní a nestabilními socioekonomickými podmínkami?.....	34

LITERATURA

ÚVOD

Rozhodnutí pro dobrovolnou bezdětnost, tedy záměrné rozhodnutí nemít děti, je složitý a mnohostranný fenomén, který zpochybňuje tradiční společenská očekávání a hluboce zakořeněné kulturní hodnoty. Dobrovolnou bezdětností se rozumí vědomé rozhodnutí jednotlivců nebo párů nemít děti, přestože k tomu mají biologické předpoklady. Motivace k dobrovolné bezdětnosti jsou mnoho-hranné a liší se u jednotlivých osob. Jedná se o vyvíjející se společenský fenomén, který si zaslouží pečlivé zkoumání a pochopení, aby se podpořila inkluzivnější a vstřícnější společnost, která respektuje různé životní volby. Tato bakalářská práce si klade za cíl proniknout do specifického kontextu Ruska a zkoumat, proč se ženy v této zemi stále častěji rozhodují pro dobrovolnou bezdětnost, a to zejména s ohledem na nízkou životní úroveň, která v oblasti panuje, a silný důraz, který je v zemi kladen na význam tradiční rodiny, což kontrastuje s celosvětovým trendem poklesu porodnosti.

Je třeba také upozornit, že uvedený problém v dané práci bude zkoumán zejména z hlediska ženské části populace, jelikož o ženách se více uvažuje v souvislosti s jejich pečovatelskou rolí v rodině. Muži jsou jenom zřídka ovlivněni tlaky související s rodičovstvím, zatímco stereotypní spojení žena-rodina můžeme pozorovat skoro vždycky, když se o ženách uvažuje. Chtít mít děti je normativní součástí femininity, pro muže to však není podmínkou a uvažovat o jejich dobrovolné bezdětnosti ve stejném kontextu by nebylo relevantní. V úvahu budou brány i pohledy mužů, i když především proto, aby bylo zajištěno širší pochopení a komplexní zobrazení celkové situace.

Výzkumný problém, kterým se tato práce zabývá, se točí kolem dvou klíčových aspektů. Za prvé zkoumá souvislost mezi dobrovolnou bezdětností a nízkou životní úrovní, která v Rusku převládá. Ekonomické faktory a finanční nestabilita často hrají významnou roli v rozhodnutí jednotlivce odložit nebo se vzdát rodičovství. Zkoumáním souvislosti mezi dobrovolnou bezdětností a náročnými socioekonomickými podmínkami v Rusku se tato studie snaží osvětlit, jak ženy řeší složité otázky plánování rodiny tváří v tvář ekonomickým potížím. Za druhé práce zkoumá zajímavý paradox tradičních hodnot a patriarchální společenské struktury v Rusku v kontextu klesající porodnosti. Rusko má hluboce zakořeněný kulturní důraz na plození dětí a zachování tradiční rodinné jednotky. V posledních letech však i v Rusku můžeme pozorovat značný pokles porodnosti, který je v souladu s celosvětovým trendem. Tato práce se bude zabývat pochopením faktorů, které přispívají k dobrovolné bezdětnosti v Rusku, do jaké míry je

ovlivněna světovou tendencí k demografické změně, životními podmínkami Ruska a jakým způsobem se vztahuje k jeho natalistické politice.

Bakalářská práce patří do kategorie přehledových studií. V úvodu je uveden přehled výzkumného problému, zdůrazněn význam studia dobrovolné bezdětnosti v Rusku a dva hlavní zkoumané aspekty. Následující část definuje dobrovolnou bezdětnost a kontextualizuje její příčiny v rámci moderní společnosti. Kapitola poskytuje teoretický rámec pro rozmanitou povahu dobrovolné bezdětnosti, zkoumá její aspekty a zohledňuje širší společenské a kulturní faktory, které ovlivňují reprodukční volby v současné době obecně. Dále se zaměřím na moderní ruskou společnost z hlediska její patriarchální struktury a přetrvávajícího vlivu tradičních hodnot. Pomocí relevantních nastíním výzkumů obecný přehled vztahu ruské společnosti k plození dětí, s jakými očekáváními a tlaky se setkávají ženy v souvislosti s mateřstvím a jak se tyto faktory prolínají s rozhodnutím být dobrovolně bezdětný. Nakonec v hlavní části práce se budu věnovat přehledu dosavadních studií o dobrovolné bezdětnosti v Rusku. Pokusím se poskytnout komplexní přehled relevantní literatury z ruského kontextu. Prozkoumám klíčová zjištění, teorie a metodologie použité v předchozích výzkumech a zároveň se pokusím najít odpovědi na níže uvedené otázky:

Proč ženy v Rusku stále častěji vybírají nemít děti:

- a) Jak tato volba koreluje s celosvětovými změnami v reprodukčním chování směrem k dobrovolné bezdětnosti?
- b) Jak je tato volba ovlivněna veřejným míněním a politickým prosazováním tradičních hodnot?
- c) Do jaké míry je tato volba ovlivněna nízkou životní úrovní a nestabilními socioekonomickými podmínkami?

2. DEFINICE DOBROVOLNÉ BEZDĚTNOSTI A TEORETICKÉ UKOTVENÍ FENOMENU

2.1. Důležité rozlišení: dobrovolná a nedobrovolná bezdětnost

Jak už bylo zmíněno v úvodu, dobrovolná bezdětnost je vědomé rozhodnutí jednotlivce nemít děti, přestože k tomu mají biologické předpoklady. Řídí se osobními preferencemi, hodnotami a životními okolnostmi. Výzkumníci si pod pojmem "dobrovolně bezdětní" představují osoby v plodném věku, které jsou schopné reprodukce a vyjádřily svůj záměr nemít děti, osoby v plodném věku, které se rozhodly pro sterilizaci jako formu antikoncepce, nebo osoby mimo

plodný věk, které byly plodné, ale vědomě se rozhodly nemít děti (Kelly 2009). Lidé, kteří se rozhodnou pro dobrovolnou bezdětnost, se aktivně volí upřednostnit jiné aspekty svého života, jako je kariéra, osobní růst, vztahy nebo péče o životní prostředí, před tradiční cestou rodičovství.

Naproti tomu nedobrovolná bezdětnost se týká neschopnosti nebo obtíží jednotlivců počít nebo donosit dítěte, přestože po dětech touží. Nedobrovolná bezdětnost může vzniknout v důsledku různých faktorů, včetně neplodnosti, zdravotního stavu, problémů s reprodukčním zdravím nebo nepředvídaných okolností. Na rozdíl od dobrovolné bezdětnosti, která je výsledkem vědomého rozhodnutí, je nedobrovolná bezdětnost mimo kontrolu jednotlivce a může být zdrojem citového strádání, smutku a touhy po rodičovství. Důležité je také upřesnit, že do jevu nedobrovolné bezdětnosti nepatří rozhodnutí nemít děti z ekonomických důvodů, což je běžná mylná představa.

Správná interpretace pojmu je jeden ze zásadních problémů, s nimiž se vědci při výzkumu jevů potýkají. Například, podle jedné studie se přibližně třetina definicí účastníků týkající se dobrovolné a nedobrovolné bezdětnosti neshodovala s definicemi výzkumníků, což poukazuje na složitost a variabilitu toho, jak jednotlivci vnímají a interpretují vlastní bezdětnost (Jeffries a Konnert 2002).

Je třeba také rozlišovat nejenom mezi nedobrovolnou a dobrovolnou bezdětností, ale i očekávanou a skutečnou bezdětností a existencí různých rodinných stavů. Bezdětná populace zahrnuje ty, kteří biologicky nemohou mít děti, ty, kteří jsou dočasně bezdětní, a ty, kteří jsou záměrně a trvale bezdětní (Kelly 2009). Výzkumníci musí také rozlišovat očekávanou bezdětnost žen všech rodinných stavů, protože míry bezdětnosti jsou výrazně vyšší u žen, které nejsou vdané, mezi něž patří ovdovělé, rozvedené a nikdy neprovdané ženy (Rybińska a Morgan 2019). A konečně, některé studie vypočítávají statistické údaje o ženách napříč rodičím věkem, zatímco jiné zkoumají pouze ženy v pozdějším fertlím věku (Heller a Tsai 1986). Identifikace žen, které se rozhodly být v plodném věku bezdětné, může být náročná kvůli složitosti individuálních voleb a plynulosti rozhodování. Někteří jedinci mohou zpočátku projevit silnou touhu zůstat bezdětní, ale později změní názor, zatímco jiní se nemusí identifikovat jako bezdětní v mladších letech, ale nakonec bez dětí skončí (Gillespie 1999). Tyto variace zdůrazňují obtíže při kategorizaci žen jako dobrovolně bezdětných a zdůrazňují potřebu jemného porozumění individuálním zkušenostem a životním trajektoriím.

2.2. Teorie související se zkoumáním dobrovolné bezdětnosti

Studium dobrovolné bezdětnosti zahrnuje aplikaci různých teoretických perspektiv, aby bylo možné hlouběji porozumět faktorům a motivacím, které stojí za touto volbou.

Teorie racionální volby nabízí pohled na to, jak se jednotlivci rozhodují na základě zvažování nákladů a přínosů. Jako příklad využití této teorie pro dobrovolnou bezdětnost můžeme při jejím zkoumání použít Weberovu klasickou typologii jednání, jak ukazuje výzkum K. Park (2005). V kontextu dobrovolné bezdětnosti jednotlivci posuzují osobní, společenské a ekonomické náklady spojené s pořízením dětí oproti přínosům, které by jim přineslo, kdyby zůstali bezdětní. Teorie racionální volby označuje čas za hlavní faktor blahobytu jednotlivce a rodiny. Porod a výchova dítěte jsou časově náročné, takže proces porodu ohrožuje rodinný a individuální blahobyt. Růst hodnoty času souvisí se zapojením žen do trhu práce a s růstem mezd. Úspěšná kariéra, profesní rozvoj a kompetence žen se tak stávají důležitějšími než plození dětí. Důsledkem je nárůst počtu záměrně bezdětných lidí ve společnosti a pokles porodnosti (Kelly 2009).

Teorie rovnosti pohlaví, kterou navrhl demograf P. Macdonald a jejímž cílem je vysvětlit pokles míry plodnosti a rozdíly v úhrnné plodnosti. Podle této teorie kombinace vysoké úrovně genderové rovnosti v institucích orientovaných na jednotlivce (např. trh práce) a nízké úrovně v institucích orientovaných na rodinu upevňuje tradiční genderové role, kde jsou muži považováni za hlavní živitele rodiny. To následně přispívá k poklesu míry porodnosti. Teorie předpokládá, že dosažení rovnosti žen a mužů ve všech aspektech společnosti by vedlo k vyšší porodnosti. Přítomnost vyššího počtu bezdětných jedinců ve společnosti tedy podle této teorie svědčí o vyšší úrovni genderové nerovnosti.

Podle postmaterialistické teorie (Veevers 1980) hodnot vedl růst individualizace společnosti, svoboda jednotlivce a především uspokojování osobních potřeb ke změnám v demografickém a sociálním chování. Například dobrovolně bezdětní jedinci usilují o svobodu, nejsou ochotni obětovat čas, peníze a nezávislost.

Tyto teoretické perspektivy se vzájemně nevylučují a často se prolínají, aby poskytly komplexnější pochopení dobrovolné bezdětnosti. Zkoumání tohoto fenoménu z těchto úhlů pohledu pomáhá odhalit složitou souhru mezi individuální volbou, společenskými normami a strukturálními faktory, které ovlivňují reprodukční rozhodnutí.

2.3. Kdo se rozhoduje pro dobrovolnou bezdětnost?

Rozhodnutí žen být dobrovolně bezdětné je ovlivněno různými faktory. Patří mezi ně upřednostňování osobní autonomie a spokojenosti, upřednostňování životního stylu, který umožňuje svobodu a flexibilitu, zvažování finančních důsledků a motivace v oblasti životního prostředí a globálních problémů (Gillespie 2001). Tyto faktory formují individuální rozhodnutí o rodičovství a přispívají k rostoucímu trendu dobrovolné bezdětnosti žen.

Dobrovolná bezdětnost se u různých skupin žen liší. V některých zemích koreluje vyšší úroveň rovnosti žen a mužů, vzdělání, urbanizace a ekonomického rozvoje s vyšší mírou dobrovolné bezdětnosti. Například skandinávské země vykazují vyšší míru dobrovolné bezdětnosti ve srovnání s jinými regiony (Merz a Liebroer 2012). K. Trent a D. Poston (1982) studovali dynamiku bezdětnosti a zjistili souvislost mezi bezdětností a úrovní socioekonomického rozvoje země. Došli tak k závěru, že nedobrovolná bezdětnost je častější v rozvojových zemích a dobrovolná bezdětnost v zemích rozvinutých. Rozvojové země se často vyznačují špatnou výživou, nemocemi (včetně pohlavně přenosných chorob) a dalšími faktory. V rozvinutých zemích vedla urbanizace, dostupnost vyššího vzdělání a zaměstnání pro ženy k nárůstu dobrovolné bezdětnosti.

Jiní výzkumníci také naznačují, že čím vyšší je vzdělání žen, tím větší je pravděpodobnost, že se vědomě rozhodnou zůstat bezdětné (Abma a Martinez 2006). Důvodem je vědomí vysokých nákladů na děti a také dlouhá doba, kterou ženy stráví vzděláváním.

Některé studie naznačují, že určité rasové nebo etnické skupiny, například běloši nebo Asiaté, mohou mít vyšší míru dobrovolné bezdětnosti ve srovnání s jinými skupinami. Jako příklad lze uvést výzkumy provedené ve Spojených státech, které ukázaly, že Afroameričanky a Latinoameričanky mají tendenci mít děti v dřívějším věku, mají větší počet rodin a jsou náchylnější k tomu, aby měly děti mimo manželství (Dye 2008). Na druhou stranu Evropanky jsou ve srovnání s barevnými ženami častěji bezdětné a svou bezdětnost také častěji přisuzují dobrovolnému rozhodnutí (Kelly 2009). Tato zjištění je však třeba interpretovat opatrně, protože mohou být ovlivněna různými faktory, včetně socioekonomického statusu, kulturních norem a přístupu ke vzdělání a zdravotní péči.

Pro dobrovolnou bezdětnost se častěji rozhodují ženy po třicítce a čtyřicítce, které měly více času na zvážení svých možností a vybudování kariéry. Ženy, které se blíží ke konci svého plodného věku nebo jej překračují, aniž by měly děti, se mohou nově definovat jako dobrovolně bezdětné (Kelly 2009). Ženy s vyšším vzděláním a zaměřením na kariéru mají také větší sklon k volbě dobrovolné bezdětnosti. Náboženské přesvědčení může mít vliv na toto rozhodnutí - ženy,

kteře se hlásí k náboženství, se obecně méně často rozhodují pro dobrovolnou bezdětnost kvůli kulturním a náboženským očekáváním týkajícím se rodiny a plození dětí.

Nesezdaný stav je silným prediktorem dobrovolné bezdětnosti, jak dokazují různé studie (Abma a Martinez 2006; Heaton, Jacobson a Holland 1999). Tento trend přetrvává navzdory rostoucímu počtu porodů mimo manželství a vyvíjejícím se společenským postojům k výchově dětí mimo manželství. Pro některé ženy, které pocítují rozporný vztah k plození dětí, se rozhodujícím faktorem stává absence vhodného partnera ve vhodném období jejich života. Tyto ženy často vyjadřují, že si vždy představovaly mít děti v kontextu manželského vztahu a stabilního domácího prostředí.

Podle studie Avisona a Furnhama (2015) bylo o něco vyšší procento osob, které byly dobrovolně bezdětné a byly jedináčky. Dobrovolně bezdětní mají tendenci mít méně sourozenců. Dále bylo zjištěno, že dobrovolně bezdětní jedinci byli méně věřící ve srovnání s těmi, kteří děti měli nebo chtěli, což potvrzuje hypotézu. Navíc dobrovolně bezdětné v průměru vykazují významně liberálnější životní postoje ve srovnání s těmi, kteří děti měli nebo chtěli.

2.4. Sociální změna a růst počtu dobrovolně bezdětných

Výzkum volby dobrovolné bezdětnosti u žen za posledních 50 let odhaluje pozoruhodné změny ve společenských postojích a individuálních preferencích. Ačkoli studie zjistily, že v tomto období došlo k obecnému nárůstu dobrovolné bezdětnosti, je důležité poznamenat, že rozsah a vzorce změn se mohou v jednotlivých zemích a kulturách lišit. Od druhé světové války se život mnoha žen výrazně proměnil. Vliv druhé vlny feminismu otevřel řadu příležitostí, svobod a možností, které byly dřívějším generacím žen nedostupné (Gillespie 2001). S vyvíjející se společenskou dynamikou, včetně měnících se mezilidských vztahů, rozmanitých rodinných struktur a většího zapojení žen do pracovního procesu, již mateřství není pro ženy jedinou možností. Sobotka (2017) ve své studii zkoumá trendy v dobrovolné bezdětnosti napříč Evropou. Jejich výsledky naznačily výrazný nárůst dobrovolné bezdětnosti u žen narozených v 60. a 70. letech 20. století ve srovnání s předchozími generacemi. Tento nárůst byl přičítán faktorům, jako je zvýšení možností vzdělávání, rozšíření kariérních možností, změna genderových rolí a větší důraz na osobní naplnění a autonomii. Podobné závěry můžeme pozorovat i v globální perspektivě, včetně zemí severní Ameriky a východní Asie (Koropecj-Cox a Call 2007).

Mateřství se však nezměnilo pouze ve smyslu poklesu porodnosti, ale došlo k výrazné proměně způsobu, jakým ženy kombinují placenou práci a pečování o děti, což vedlo ke změnám v samotné instituci mateřství (Campbell 1985). Tento posun lze přičíst různým sociálním, ekonomickým a kulturním faktorům. Ženy stále častěji vstupují do zaměstnání a vedle mateřské

role se věnují kariéře. Významnou roli hrají ekonomické důvody, protože rodiny často potřebují k udržení určité životní úrovně dvojitý příjem. Kromě toho mění se genderové normy a očekávání podněcují ženy k tomu, aby se věnovaly svým profesním ambicím a dosáhly pocitu osobního naplnění nad rámec tradičních pečovatelských rolí. Sociální politika a podpůrné systémy sice sehrály roli při usnadňování kombinace placené práce a mateřství (zavedení prorodinných politik, jako je rodičovská dovolená, flexibilní pracovní úvazky a cenově dostupné možnosti péče o děti), je však důležité poznamenat, že problémy a překážky, kterým pracující matky čelí, přetrvávají. Nerovnoměrné rozdělení domácích a pečovatelských povinností mezi oběma pohlavími, omezený přístup k cenově dostupné a kvalitní péči o děti a předsudky na pracovišti mohou ženám bránit v efektivním skloubení placené práce a mateřství.

O změnách v reprodukčním chování obyvatelstva se často hovoří v souvislosti s krizí instituce rodiny. Vliv reprodukčního chování na instituci rodiny je předmětem diskusí mezi vědci. Někteří považují dobrovolnou bezdětnost za krizi a zdůrazňují význam tradičních funkcí rodiny pro společenskou stabilitu. Vyjadřují obavy z úpadku mezigeneračních vazeb a možných ekonomických důsledků. Jiní ji považují za transformaci, která odráží společenské změny a autonomii jednotlivce. Uznávají přizpůsobivost rodinné instituce a koexistenci různých rodinných struktur (Veveers 1973).

2.5. Společenské důsledky volby dobrovolné bezdětnosti

Stigmatizace bezdětných žen, zejména těch, které se rozhodnou pro dobrovolnou bezdětnost, byla pozorována v různých společnostech. Ze sociologického hlediska lze tuto stigmatizaci chápat optikou deviantního chování. Deviance označuje chování, které porušuje společenské normy a očekávání, a rozhodnutí být bezdětný je výzvou tradičním normám spojeným s rolí ženy a mateřstvím.

Rodit děti bylo dlouho považováno za společensky očekávané a oceňované chování žen, hluboce zakořeněné v kulturních, náboženských a sociálních rámcích. Kulturní diskurzy spojené s ženstvím a mateřstvím se mění pomalu (Gillespie 2001). Ženy, které se od této normy odchýlí a rozhodnou se zůstat bezdětné, jsou často vystaveny společenským odsudkům, stereotypům a negativním nálepkám. Mohou být vnímány jako "sobecké", "nepřirozené" nebo jako ty, které neplní svou společenskou povinnost. Tyto tlaky mohou pocházet z různých zdrojů, včetně rodiny, přátel a kulturního nebo náboženského přesvědčení. Stigmatizace může vést k napjatým vztahům, pocitům viny nebo zklamání a pocitu vyloučení ze společenských skupin. Dobrovolně bezdětné ženy se navíc mohou setkávat s profesními problémy a omezeními v důsledku předpojatého vnímání jejich angažovanosti nebo pečovatelských schopností (Kelly, 2009).

Stigmatizující postoje k bezdětnosti přispívají k marginalizaci a sociálnímu vyloučení žen, které se pro ni rozhodnou.

Je důležité si uvědomit, že tato stigmatizace není univerzální, protože kulturní a společenské postoje k bezdětnosti se v různých kontextech liší. Některé společnosti mohou volbu žen týkající se mateřství více přijímat a podporovat, zatímco jiné mohou silně lpět na tradičních genderových rolích a normách. Chápání stigmatizace bezdětných žen jako formy deviace však poukazuje na sociální konstrukci norem a dynamiku moci, která je ve hře.

3. UVEDENÍ DO KONTEXTU RUSKÉ SPOLEČNOSTI

3.1. Patriarchální kontext Ruska

Rusko je dlouhodobě spojováno s patriarchální společenskou strukturou, kde moc a autoritu mají převážně muži. Patriarchální systém v Rusku je hluboce zakořeněn v tradičních genderových rolích a očekáváních, které posilují dominanci mužů v různých aspektech společnosti, včetně politiky, ekonomiky a rodinné dynamiky.

V ruském kontextu se patriarchát projevuje řadou sociálních, kulturních a právních norem, které udržují nerovnosti mezi pohlavími. Ženám jsou často přisuzovány tradiční role pečovatelek, hospodyň a rodiček dětí, zatímco od mužů se očekává, že budou hlavními živiteli rodiny a budou přijímat rozhodnutí (Holmgren 2013). Tato genderová dělba práce značně omezuje přístup žen ke vzdělání, pracovním příležitostem a mocenským pozicím. Větší podíl žen než mužů se potýká chudobou. Výzkum provedený Atencio a Posadas (2015) tvrdí, že ženy vydělávají v průměru přibližně o 30 % méně než muži, což ukazuje na jeden z největších rozdílů v platech mezi zeměmi s vysokými příjmy. Patriarchální hodnoty se odrážejí také v ruském právním rámci, kde zákony a politiky mohou diskriminovat ženy nebo posilovat tradiční genderové role. Existují například rozdíly v právní ochraně žen na pracovišti, problematika genderově podmíněného násilí a omezené zastoupení žen ve vedoucích politických funkcích. Ačkoli patriarchální systémy nejsou v Rusku ojedinělé, historický a kulturní kontext země přispěl k přetrvávání patriarchálních hodnot (Kizenko 2013). Na utváření a udržování patriarchálních struktur se podílely faktory, jako je vliv ruské pravoslavné církve, konzervativní společenské normy a dědictví genderových ideologií ze sovětské éry.

Je důležité poznamenat, že ne všichni jedinci v Rusku striktně dodržují patriarchální normy a že ve společnosti existují různé pohledy na věc. V posledních letech v Rusku sílí feministické hnutí, které se snaží zpochybňovat patriarchální normy, prosazovat rovnost žen a mužů a prosazovat práva žen. Toto hnutí však čelí značným výzvám, včetně odporu státu, odporu konzervativců a omezených zdrojů pro aktivismus.

Zároveň, kontext, ve kterém se změna povahy společnosti vyskytuje, se v Rusku značně liší od například Spojených států a od většiny zemí západní Evropy, a to hlavně kvůli dlouhodobému a hlubokému vlivu komunistické ideologie a rolí dělnické třídy. Během sovětské éry byly ženy v Rusku povzbuzovány k tomu, aby se aktivně zapojily do pracovního procesu a hrály ve společnosti významnou roli nad rámec tradičních povinností hospodyně. SSSR upřednostňoval vzdělání a pracovní příležitosti žen, podporoval rovnost pohlaví a zdůrazňoval význam přínosu žen pro pracovní sílu (Racioppi a O'Sullivan See 1995). Ženy byly podporovány v kariéře v různých oborech, včetně vědy, techniky, medicíny a politiky. Tento důraz na posílení postavení žen a jejich rovné zapojení do pracovního procesu podpořil u ruských žen pocit síly a nezávislosti. Na rozdíl od Spojených států, kde v poválečném období 50. let 20. století došlo k obnovení tradičních genderových rolí a důrazu na ženy v domácnosti (Lamb 2011), si ruské ženy udržely silnou pozici v pracovní síle. Tento kulturní rozdíl přispěl k tomu, že matky z dělnické třídy byly vykreslovány jako silné a schopné osobnosti, které se mohou podílet jak na pracovní síle, tak na výchově mladé generace. Sovětská ideologie zdůrazňovala kolektivní odpovědnost za výchovu dětí s přesvědčením, že stát a společnost by měly podporovat ženy v jejich dvojí roli - jako dělnice a matky. Propaganda a média hrály roli při vykreslování mateřství dělnické třídy jako ušlechtilé a respektované činnosti. Ženy byly často zobrazovány v pozitivním světle, jak plní své povinnosti jak pracovnic, tak pečujících matek. Cílem těchto zobrazení bylo inspirovat a motivovat ostatní ženy, aby přijaly svou roli dělnických matek a přispěly k budování socialistické společnosti. Idealizovaný obraz dělnického mateřství prezentovaný sovětským státem se však málokdy shodoval s realitou, kterou zažívaly jednotlivé ženy. Navzdory poskytované podpoře se mnoho dělnických matek potýkalo s problémy při sladování svých povinností a naplňování společenských očekávání. Ekonomická a sociální realita často vytvářela překážky, které bránily plnému naplnění idealizované představy o dělnickém mateřství.

3.2. Propaganda jako nástroj natalistické politiky

Po rozpadu SSSR se vnímání a definování mateřství v Rusku významně změnilo, hlavně pod vlivem nové politické ideologie a zaměření na budování svébytné národní identity. V posledních 20 letech došlo v ruské politice k oživení prosazování tradičních hodnot a k obrodě pravoslavné církve ve snaze se odlišit od západních vlivů (Racioppi a O'Sullivan See 1995). Vláda aktivně prosazuje a podporuje koncepci konzervativní rodiny a posiluje roli mateřství jako základního kamene společnosti. Tento posun je patrný z různých politických opatření a veřejných kampaní zaměřených na podporu porodnosti, podporu tradičních rodinných struktur a posilování genderových rolí. Významnou roli při utváření společenských norem a hodnot v Rusku sehrála

také obroda pravoslavné církve, již stát přizpůsobuje svou politiku a posiluje tradiční roli žen jako matek a pečovatelek.

Ruská vláda využívá propagandu jako nástroj k formování veřejného mínění a prosazování preferovaných narativů. To zahrnuje posilování tradičních hodnot jako prostředku k upevnění moci, udržení sociální soudržnosti a potírání vnímaných hrozeb ze strany západních ideologií (Stepanova 2022). Vnímaný boj proti "liberálnímu" Západu je často rámován jako obrana národní suverenity. Tento uhel pohledu staví Rusko do pozice protiváhy západního vlivu, zejména v oblasti sociálních a kulturních otázek. Ruská vláda prostřednictvím státem kontrolovaných médií a politické rétoriky líčí Západ jako zdroj morálního úpadku a kulturního imperialismu. Navíc pojem "liberální" Západ není homogenní a samotné západní společnosti vykazují širokou škálu přesvědčení, hodnot a politických orientací. Vnímaný boj mezi Ruskem a "liberálním" Západem je třeba chápat v kontextu geopolitického napětí, ideologických střetů a rozdílných přístupů k řízení a společenským normám.

Nové politické klima v Rusku, které klade důraz na tradiční hodnoty a staví se do protikladu k "liberálnímu" Západu, má vliv na to, jak jsou dobrovolně bezdětné ženy vnímány ve společnosti. Tyto ženy často čelí značnému tlaku a kritice, přičemž převládající narativ naznačuje, že jejich jediným cílem by mělo být počít děti a starat se o ně. Je důležité poznamenat, že rozhodnutí být dobrovolně bezdětný je často osobní volbou založenou na individuálních preferencích a nemusí nutně vyplývat z poznání nebo dodržování západních hodnot. Tyto ženy jsou však často vystaveny obvinění ze sobectví a ovlivnění zkaženými západními ideologiemi (Levčenko a Bayandina 2023). V některých případech je trend dobrovolné bezdětnosti dokonce vykreslován jako záměrná snaha o oslabení země. Všudypřítomná propaganda dále formuje veřejné mínění a může silně ovlivňovat úsudek lidí o tomto tématu. I když se v diskusích o dobrovolné bezdětnosti explicitně nepoužívá západní hodnoty, širší působení propagandy stále hraje významnou roli. Propagace tradičních hodnot a důraz na mateřství jako společenskou povinnost vytváří prostředí, v němž je volba dobrovolné bezdětnosti stigmatizována a vnímána jako odchylka od společenských očekávání.

Na ruské politické scéně mají děti a mateřství velký význam a často jsou považovány za klíčové pro budoucnost a identitu národa. Velký důraz je kladen na prosazování a podporu tradičních rodinných hodnot s přesvědčením, že silné rodiny a vysoká porodnost jsou nezbytné pro prosperitu a kontinuitu země. Mateřství je často vykreslováno jako vlastenecká povinnost a symbol národní síly. Stát aktivně podporuje a motivuje porod prostřednictvím různých politik, včetně finančních dávek, mateřské dovolené a programů pomoci. Cílem vládního natalistického přístupu je řešit demografické problémy, jako je nízká porodnost a stárnutí populace. Děti jsou

považovány za základ společnosti a budoucnost národa. Jsou oceňovány jako dědicové a zachovatelé ruské kultury, tradic a hodnot. V politickém diskurzu se často zdůrazňuje význam zajištění stabilního a pečujícího prostředí pro výchovu dětí, včetně přístupu ke kvalitnímu vzdělání, zdravotní péči a sociální podpoře, i když tyto cíle málokdy bývají dosažené. V tomto politickém kontextu je role matek vysoce ceněna. Jsou oslavovány jako strážkyně rodinné jednotky a často zobrazovány jako obětavé pečovatelky a vychovatelky. Mateřství je vnímáno jako naplňující a úctyhodné povolání, přičemž společnost očekává, že ženy budou upřednostňovat svou roli matek a pečovatelek.

Jedním z příkladů natalistické politiky je program "mateřského kapitálu" zavedený v roce 2007, který poskytuje finanční podporu rodinám při narození druhého nebo dalšího dítěte. Tento program zahrnuje jednorázovou platbu a možnost využít prostředky na bydlení, vzdělání nebo budoucnost dítěte. Záměrem této politiky je motivovat páry k tomu, aby měly více dětí, a zmírnit finanční zátěž spojenou s výchovou rodiny. Navíc, vláda aktivně podporuje a rozvíjí vazby s ruskou pravoslavnou církví. Toto spojení posiluje propagaci tradičních genderových rolí, zdůrazňuje význam manželství, mateřství a nukleární rodinné jednotky. Svou roli při posilování natalistických a tradicionalistických narativů hrají také státem kontrolovaná média. Televizní pořady a reklamy často zobrazují mateřství a rodinný život jako klíčové pro identitu a naplnění ženy. Důraz je kladen na důležitost zachování ruské kultury, jazyka a tradic, které jsou často zobrazovány jako ohrožené západními vlivy.

3.3. Rusko a nízká životní úroveň

Pro pochopení chování žen v souvislosti s jejich životními rozhodnutími, jako je například rození dětí, je zásadní vzít v úvahu ekonomický kontext v Rusku a to, jak se ženy z různých socioekonomických prostředí rozhodují na základě svých zdrojů a možností.

Ekonomický status žen ovlivňuje jejich rozhodování o mateřství. Ženy s vyššími příjmy, které mají přístup ke zdrojům, mají větší flexibilitu při rozhodování a využívají lepší zdravotní péči, vzdělání a péči o děti. I přes své ekonomické výhody však mohou čelit určitým výzvám. Mezi tyto výzvy mohou patřit společenská očekávání týkající se tradičních genderových rolí a mateřství, problémy s rovnováhou mezi pracovním a soukromým životem a možná diskriminace a předsudky na pracovišti. Kromě toho existuje jistě kulturní a společenský tlak na upřednostňování rodinného života před kariérním postupem, což může u žen usilujících o osobní i profesní úspěch vyvolávat napětí. Naopak ženy z nižších socioekonomických vrstev se potýkají s finančními omezeními a omezeným přístupem k podpůrným zdrojům, což ovlivňuje jejich

rozhodování o plánování rodiny (Veevers 1980). Ekonomická nestabilita nebo nepříznivé podmínky mohou ženy odrazovat od založení nebo rozšíření rodiny kvůli obavám o finanční stabilitu a schopnost zajistit své děti.

Životní úroveň v Rusku se v jednotlivých regionech a socioekonomických skupinách liší, což je ovlivněno faktory, jako jsou výše příjmů, přístup ke zdrojům a regionální rozdíly. Ačkoli Rusko v posledních letech zaznamenalo celkový hospodářský růst, rozdělení bohatství a cenová dostupnost určitého zboží a služeb zůstávají nerovnoměrné. Podle analýzy z roku 2018 (Sobol) životní úroveň v zemi jako celku se vrátila na úroveň roku 2009; podle prognóz návrat na předkrizovou úroveň by byl možný až v polovině 20. let.

Významnou roli při utváření životní úrovně v Rusku hrají regionální rozdíly (Chistik 2019). Městská centra, zejména Moskva a Petrohrad, mají obvykle vyšší příjmy a větší dostupnost zboží a služeb ve srovnání s venkovskými oblastmi. Bohatství a životní úroveň se často koncentrují ve velkých městech, zatímco venkovské regiony se mohou potýkat s omezeným přístupem k infrastruktuře, pracovním příležitostem a sociálním službám. Zatímco někteří jednotlivci a rodiny se těší relativně vysoké životní úrovni, značná část obyvatelstva čelí ekonomickým problémům, včetně chudoby a omezeného přístupu ke zdrojům. Ekonomické nerovnosti a regionální rozdíly jsou i nadále významnými faktory, které utvářejí životní úroveň v Rusku.

Chudoba v Rusku přetrvává od přechodu země z plánovaného na tržní hospodářství. Rozpad Sovětského svazu v roce 1991 vedl k ekonomické nestabilitě, která vedla k nárůstu míry chudoby a příjmové nerovnosti. K chudobě přispívají hospodářské výkyvy, neúčinné systémy sociálního zabezpečení a regionální rozdíly, přičemž ve venkovských a odlehlých oblastech je míra chudoby mnohem vyšší. Příjmová nerovnost se prohloubila, čímž vznikly rozdíly v bohatství a omezený přístup ke zdrojům a příležitostem. Probíhající krize v Rusku zvyšuje rozvrstvení společnosti. Úroveň majetkové nerovnosti v Rusku již dávno překročila úroveň v USA a Evropě a přibližně se vyrovnala úrovni v zemích Latinské Ameriky. V současné době Rusko zažívá malý hospodářský růst, který však nemá kvalitativní základ: formálně se recese a krize skončily, HDP země roste, ale přidaná hodnota se bohužel kumuluje na úkor neefektivních projektů a neproduktivních výdajů. Například investice do obranného komplexu země, výstavba Krymského mostu a zázemí pro mistrovství světa ve fotbale 2018.

Nezaměstnanost a nedostatečná zaměstnanost dále přispívají k chudobě, která postihuje zejména zranitelné skupiny, jako jsou mladí lidé, ženy a starší dospělí. Důsledky chudoby jsou dalekosáhlé, ovlivňují přístup k základním potřebám, vzdělání, zdravotní péči a udržují chudobu mezi generacemi. Snahy o řešení chudoby zahrnují programy sociální pomoci a reformy trhu

práce, ale jejich účinnost brzdí problémy, jako je nedostatečné financování, byrokratické záležitosti, nedostatečná koordinace mezi různými programy a korupce.

I přes toto zobecnění stavu chudoby v Rusku je však náročné změřit její skutečnou úroveň a její dopad na obyvatelstvo. Jednou z běžných metod z celosvětových praktik je stanovení absolutní hranice chudoby, která určuje minimální příjem potřebný k uspokojení základních potřeb. Taková metoda má však několik nevýhod, včetně nedostatku kontextu, nepruživosti vůči změnám životních nákladů, omezeného záběru a nepřesnosti v měření příjmů. Vícerozměrná chudoba (multidimensional poverty) na druhou stranu zohledňuje více dimenzí blahobytu, jako je vzdělání, zdraví a přístup k základním službám. Subjektivní měřítka se opírají o vlastní vnímání ekonomické situace jednotlivci. Při určování úrovně chudoby je zásadní sběr a analýza dat, přičemž klíčovou roli hrají národní statistické úřady, vládní průzkumy a mezinárodní organizace. Chistik (2019) ve své práci tvrdí, že ke zjištění skutečné míry chudoby analýza peněžních příjmů sotva stačí. Je nutné sledovat chudé domácnosti podle věkových a ekonomických charakteristik a také strukturu nezaměstnaných občanů pobírajících sociální dávky.

Podle WorldBank oficiální míra chudoby v Rusku v posledních letech pomalu klesá: z 12,6 % v roce 2018, 12,3 % v roce 2019 na 12,1 % v roce 2020. K těmto statistikám je však třeba přistupovat obezřetně, protože přesné posouzení skutečného rozsahu chudoby v Rusku může být obtížné kvůli možnému šíření zavádějících informací ze strany vlády. Ruská vláda čelí kritice za manipulaci s oficiálními statistikami a podněcování závažnosti chudoby v zemi. To zahrnuje podhodnocování počtu osob žijících pod hranicí chudoby a prezentaci pozitivnějšího obrazu socioekonomické situace. Nezávislí výzkumníci a nevládní organizace často hrají zásadní roli při poskytování alternativních hodnocení úrovně chudoby v Rusku. Ke shromažďování informací a odhadování míry chudoby využívají různé metody, včetně průzkumů v domácnostech, údajů o příjmech a kvalitativního výzkumu.

Průměrné příjmy obyvatelstva v Rusku zkreslují také údaje o úzké vrstvě s vysokými příjmy. V Rusku drží nejbohatší část obyvatelstva významnou část majetku země. Na 10 % nejlépe vydělávajících osob v zemi připadá značný podíl na celkových příjmech, což svědčí o vysoké míře koncentrace příjmů. Podle údajů Federální služby státní statistiky si 55 % Rusů vydělává dvacet pět tisíc rublů nebo méně měsíčně, zatímco 23 % má příjem nižší než patnáct tisíc rublů (Sobol 2018). Každý šestý Rus v produktivním věku není schopen zajistit sebe a svou rodinu s příjmy na jednoho člena rodiny nižšími než regionální životní minimum. Podle odborníků z analytického centra při ruské vládě tato "armáda pracujících chudých" čítá celkem 12,1 milionu lidí, což představuje 16,8 % celkového trhu práce (Sobol 2018).

Obecně platí, že v socioekonomickém hodnocení rozvinuté nebo rozvojové země hraje střední třída významnou roli. V případě Ruska však existence a velikost střední třídy jsou předmětem diskusí. Zatímco některé studie naznačují vznik střední třídy v některých městských oblastech, jiné tvrdí, že příjmové rozdíly a omezená vzestupná mobilita brání rozvoji silné střední třídy (Baladina 2022). Střední třída je často spojována s větší kupní silou a schopností dovolit si řadu zboží a služeb nad rámec základních potřeb. Základní potřeby, jako jsou potraviny, bydlení a zdravotní péče, jsou obecně dostupné, ale kvalita a dostupnost těchto služeb se může v různých městských a venkovských oblastech lišit. Například podle kritérií vypracovaných Vysokou školou ekonomickou, přední ruskou univerzitou pro ekonomický výzkum, lze do jádra této skupiny zařadit pouze 8 % ruské populace.

Při analýze možností a přání žen v Rusku tak můžeme odpovídajícím způsobem zobecnit informace o kvalitě života jeho obyvatel. Na vrcholu stojí malé procento bohatých jedinců, kteří disponují značnými finančními prostředky a těší se vysoké životní úrovni. Obvykle mají přístup k exkluzivním příležitostem, luxusnímu zboží a elitním službám. Uprostřed se nachází relativně malá střední třída, která zahrnuje odborníky, podnikatele a jednotlivce se stabilními příjmy. Tento segment má střední životní úroveň, přístup k základním vymoženostem, vzdělání, zdravotní péči a určitým diskrečním výdajům. Většina ruské populace spadá do nižších příjmových skupin nebo zažívá chudobu. Tato skupina se potýká s různými socioekonomickými problémy, jako jsou omezené pracovní příležitosti, nedostatečný přístup ke kvalitnímu vzdělání a zdravotní péči a nižší životní úroveň. Často mají problém uspokojit své základní potřeby a čelí finančním potížím.

4. PŘEHLED VYBRANÝCH STUDIÍ O DOBROVOLNÉ BEZDĚTNOSTI V RUSKU

4.1. Kritéria výběru výzkumných prací

Tato práce je zpracována formou přehledové studie založené na rešerši literatury zabývající se dobrovolnou bezdětností v Rusku. Jejím sepsáním jsem se snažila poskytnout ucelený přehled o důvodech a determinantách volby být bezdětný.

Při výběru prací, z nichž jsem vycházela, jsem se řídila doporučeními pro přehledovou studii. Zprv jsem zařadila pouze ty studie, ke kterým jsem měla přístup. K vyhledávání jsem využila platformy jako Google Scholar, JSTOR a ResearchGate.

Primárním kritériem bylo vyhledávání literatury na základě klíčových slov, přičemž jsem použila tato klíčová slova nebo jejich kombinace: voluntary childlessness, childfree, demographic transition, fertility in russia apod.

Druhé kritérium bylo jazykové. Vyhledávala jsem pouze studie v angličtině a ruštině. Většina prací je v angličtině, nicméně některé ruské studie se ukázaly jako užitečné i přes mé počáteční obavy o jejich objektivitu.

Studie, které jsem se rozhodla analyzovat, byly provedeny v celé zemi Rusko, většina z nich se však zaměřuje konkrétně na větší městská centra.

4. 2. Prevalence and determinants of childlessness in Russia and Moscow

Tento článek Světlany Sergejevny Birjukové a Ally Olegovnatyndik analyzuje data z průzkumu třetí vlny ruského průzkumu Generations and Gender Survey (GGS-Russia, 2011) a druhé vlny průzkumu Moskva a její občané (MaCS, 2013). Autoři použili binární logistické regresní modely ke zkoumání faktorů, které přispívají k nulovým preferencím plodnosti a bezdětnosti v Rusku a Moskvě. K odhadu relativního rizika prvního porodu použili také Coxovu regresii proporcionálních rizik.

Výsledky studie naznačují, že k bezdětnosti v Rusku a Moskvě přispívá celá řada faktorů, včetně ekonomických faktorů, jako je výše příjmu a zaměstnanecký status, a také sociálních faktorů, jako jsou měnící se normy týkající se mateřství a dostupnost sociální podpory pro rodiny. Autoři také zjistili, že existují různé typy bezdětnosti, včetně nedobrovolné bezdětnosti z důvodu neplodnosti, bezdětnosti z důvodu odkladu, nepřímé bezdětnosti a skutečně dobrovolné bezdětnosti. Výskyt těchto různých typů bezdětnosti se liší mezi Moskvou a zbytkem země.

Celkově studie poukazuje na složitou a mnohostrannou povahu rozhodnutí mít či nemít děti v Rusku a v Moskvě a navrhuje, aby politická opatření zaměřená na zvýšení míry plodnosti brala v úvahu různé faktory, které přispívají k bezdětnosti v těchto regionech.

4. 3. The Trap of Moscow's Low Birthrate: The Highly Educated Childless?

Výzkumný proces popsáný v článku je založen na empirických datech ze studie nazvané "Moskva a Moskvané", kterou provedl Institut humanitárního rozvoje megalopole v roce 2013. Ve studii byl použit reprezentativní celoměstský vzorek 3 109 respondentů.

Cílem výzkumníků bylo vyhodnotit vztah mezi reprodukčním chováním a různými faktory, jako je úroveň vzdělání, velikost rodiny a socioekonomický status. Údaje sbírali prostřednictvím dotazníků a rozhovorů, aby porozuměli postojům a chování obyvatel Moskvy v oblasti reprodukce.

Výsledky studie ukazují, že v Moskvě fenomén bezdětnosti je rozšířen mezi vysoce vzdělanou populací. Výzkumníci také naznačují, že reprodukční postoje se zpočátku formují v dětství a jsou ovlivněny modelem rodičovské rodiny. Zdůrazňují "past nízké porodnosti", což znamená, že s

klesajícím počtem dětí v rodinách mají tendenci klesat i reprodukční postoje následujících generací.

Výsledky této studie jsou však specifické pro Moskvu a nelze je zobecnit na celou populaci Ruska. Článek neposkytuje informace o průběhu a výsledcích výzkumu mimo kontext Moskvy a vysoce vzdělaného obyvatelstva.

4. 4. Childfree as a Social Phenomenon: Russians' Attitude to Voluntary Childlessness

Autoři tohoto článku provedli studii o postojích Rusů k fenoménu bezdětnosti s využitím různých výzkumných metod. Analyzovali dokumenty, mezi prosincem 2016 a lednem 2017 provedli průzkum mezi 407 Rusy v reprodukčním věku a sekundární analýzu dat z ruských center pro výzkum veřejného mínění.

Výsledky studie ukazují, že o „childfree“ slyšela přibližně polovina Rusů a 49 % respondentů k němu má neutrální postoj, zatímco 40 % má postoj negativní. Studie také zjistila, že více než polovina dotázaných vidí v hnutí „childfree“ potenciální hrozbu pro ruskou společnost, a zároveň konstatuje (45 %), že tento fenomén není v Rusku rozšířen.

Celkově autoři naznačují, že fenomén dobrovolné bezdětnosti v Rusku lze považovat za projev institucionální krize rodiny a že je zapotřebí dalšího výzkumu, aby bylo možné pochopit vztah mezi věkovými skupinami a mírou loajality k dobrovolně bezdětným.

4. 5. Russian Childfree Community: Reality and Illusions

Výzkumný proces této práce zahrnoval provedení dvou skupinových diskusí s mladými lidmi ve věku 20 až 22 let, se stejným počtem účastníků mužského a ženského pohlaví. Cílem studie bylo zjistit postoj současné ruské mládeže k fenoménu „childfree“. Účastníkům byla položena řada otázek týkajících se jejich chápání pojmu „childfree“, faktorů, které ovlivňují neochotu mladých lidí mít děti, a jejich vnímání uvedeného hnutí.

Výsledky studie ukázaly, že většina účastníků měla k takovým dobrovolně bezdětným negativní postoj a považovala ho za sobecké a nezodpovědné. Mnoho účastníků také vyjádřilo obavy z klesající porodnosti v Rusku a možných negativních důsledků pro budoucnost země. Studie však také odhalila, že mezi mladými lidmi chybí porozumění důvodům, proč se někteří jedinci rozhodnou být „childfree“.

Celkově studie poskytuje vhled do postojů současné ruské mládeže k fenoménu „childfree“ a zdůrazňuje potřebu dalšího výzkumu a vzdělávání na toto téma.

4. 6. Voluntary Childlessness in Contemporary Russia: Social Attitudes

V tomto článku byla provedena pilotní sociologická studie, jejímž cílem bylo zjistit postoje společnosti k dobrovolné bezdětnosti v Rusku. Ve výzkumu bylo použito dotazníkové šetření, kterého se zúčastnilo 200 obyvatel Jekatěrinburgu starších 18 let, z nichž 46 % tvořili muži a 54 % ženy.

Respondenti byli dotazováni, co si myslí o lidech, kteří jsou zastánci dobrovolné bezdětnosti. Výsledky průzkumu ukazují, že postoj k dobrovolné bezdětnosti závisí na tom, zda respondenti mají děti. Tedy značná část respondentů, kteří mají děti, uvedla svůj kladný postoj k zastáncům dobrovolné bezdětnosti (26 % a 21 %).

Ukázalo se také, že dobrovolná bezdětnost má v Rusku velmi krátkou historii a je pro většinu občanů naší země nezvyklá. Celkově studie ukázala, že postoje veřejnosti k dobrovolné bezdětnosti v Rusku jsou nejednoznačné a závisí na mnoha faktorech, včetně rodinného stavu a přítomnosti dětí.

4. 7. Voluntary Childlessness: Essence, Factors of Determination

Autoři tohoto článku provedli studii zaměřenou na identifikaci faktorů, které určují volbu dobrovolné bezdětnosti v moderní společnosti. K tomuto účelu byla použita data z kvalitativních polostrukturovaných rozhovorů se zastánci bezdětnosti, kteří byli nalezeni v internetových komunitách. Celkem bylo analyzováno 15 rozhovorů (10 žen a 5 mužů ve věku 19 až 46 let).

Autoři identifikují několik faktorů, které mohou ovlivňovat volbu bezdětnosti. Jedním z nich je hodnotově-racionální faktor, který souvisí se změnami postojů sociálních aktérů k genderovým rolím, chápáním rodičovství jako druhu práce apod. Další faktor je sociální, který souvisí s tím, že v moderní společnosti stále více lidí usiluje o individuální svobodu a nezávislost a děti mohou tyto možnosti omezovat. Třetí faktor je psychologický, který souvisí s tím, že někteří lidé prostě necítí touhu mít děti.

Studie tedy ukazuje, že volba dobrovolné bezdětnosti v moderní společnosti může být způsobena různými faktory a tyto faktory se mohou vzájemně ovlivňovat.

4. 8. A Tendency towards Childfree Lifestyle in Russia and Its Influence on the Crisis of the Institution of Family

Tento článek zkoumal trendy v šíření hodnot „childfree“ v Rusku a jejich dopad na krizi instituce rodiny. Výzkum se skládal ze tří etap: provedení hloubkových rozhovorů s představiteli hnutí

dobrovolně bezdětných, analýzy otevřených zdrojů na internetu a provedení internetového průzkumu.

Výsledkem první etapy výzkumu bylo stanovení referenčních kategorií, které se staly základem pro vypracování souboru nástrojů pro další část výzkumu. Hlavní závěry o výsledcích první části výzkumu byly následující: nechť k dětem není jediným důvodem přijetí ideologie „childfree“; příznivci hnutí se cítí dobře, když mohou být svobodní a být mezi svými vrstevníky; „childfree“ vstoupilo do fáze ideologického boje se systémem tradičních hodnot.

Druhá etapa výzkumu odhalila negativní vnímání dobrovolně bezdětných v Rusku ze strany příbuzných a blízkých informantů. Zaznamenali nepochopení a odmítání skutečnosti, že patří k danému fenoménu.

Z výsledků třetí fáze studie, provedené formou internetového průzkumu, vyplynulo, že přibližně 20 % respondentů vyjádřilo ideologii hnutí „childfree“ podporu, zatímco 80 % k ní mělo negativní postoj. Většinu respondentů, kteří vyjádřili podporu, tvořili mladí lidé ve věku 18 až 25 let žijící ve velkých městech. Bylo také zjištěno, že hlavními důvody pro vzdání se dětí byla touha zachovat si svobodu a nezávislost a také ekonomické a sociální faktory.

Shrneme-li výsledky studie, lze říci, že ideologie „childfree“ má v Rusku určitou popularitu, zejména mezi mladými lidmi, ale většina společnosti ji vnímá negativně. Odmítání dětí souvisí nejen s odporem k nim, ale také s touhou zachovat si svobodu a nezávislost a s ekonomickými a sociálními faktory.

4. 9. Choosing Whether to Have Children: A Netnographic Study of Women's Attitudes Towards Childbirth and the Family in Post-Soviet Russia

Výzkumný postup použitý v této práci se nazývá netnografie, která zahrnuje analýzu online diskusí a interakcí s cílem získat vhled do určitého tématu nebo komunity. Konkrétně autoři analyzovali diskuse mezi ruskými ženami na různých internetových stránkách, aby pochopili jejich postoje k porodu a rodině.

Výsledky studie naznačují, že v postsovětském Rusku došlo k výraznému poklesu porodnosti a že se změnil i postoj žen k plození dětí. Mnoho žen se nyní rozhoduje zůstat bezdětné a došlo k nárůstu hnutí „childfree“, které obhajuje volbu nemít děti. Změnilo se také tradiční chápání rodiny, protože stále více lidí zůstává bezdětných a zaměřuje se na jiné aspekty svého života. Celkově studie poskytuje cenné poznatky o složitých sociálních a kulturních faktorech, které ovlivňují rozhodování žen o tom, zda mít děti v současném Rusku.

4. 10. Deliberate childlessness in contemporary Russian society: the gender aspect

V tomto článku byla provedena empirická studie, která zahrnovala polostrukturované hloubkové online rozhovory a online dotazníkové šetření. Studie byla provedena mezi vědomě bezdětnými lidmi, kteří jsou členy online komunit umístěných na sociální síti VKontakte.

Z výsledků průzkumu vyplývá, že většina lidí, kteří se rozhodli pro bezdětnost, ji považuje za svou osobní volbu, která by neměla být společností odsuzována. Často se setkávají s nepochopením okolí, ale necítí se vyvržení. Většina z nich prožila šťastné a spokojené dětství a má dobré vztahy s rodiči. Hlavními důvody, proč nemají děti, jsou osobní preference a finanční důvody. Toto rozhodnutí nevyvolává konflikty v rodině, ale může vyvolat zmatek mezi přáteli a kolegy. Většinou neuvažují o tom, že by se jejich rozhodnutí mohlo v budoucnu změnit.

Výsledky ukazují, že vědomě bezdětní lidé hledají svobodu, nezávislost, pohodlí, volný čas, sebezdokonalování a zábavu. Poukazují také na to, že online komunity hrají důležitou roli v podpoře a sdílení zkušeností mezi bezdětnými lidmi.

Studie také naznačuje, že počet záměrně bezdětných lidí ve společnosti bude nadále narůstat. Důvodem jsou změny hodnot, norem a postojů v moderní společnosti, které ovlivňují instituci rodiny a rodinné vztahy.

5. ZJIŠTĚNÍ Z ROZPRACOVANÝCH STUDIÍ

Pro účely strukturování jsem se rozhodla roztřídit informace ze zkoumaných studií do menších témat. To pomůže vykreslit celkový portrét dobrovolně bezdětných osob v Rusku.

5. 1. JAK: Dobrovolně bezdětní v Rusku z makroperspektivy

Attwood a Isupova ve své studii popisují vývoj ruské státní politiky v oblasti regulace porodů. Uvádí, že v Sovětském svazu se od žen očekávalo, že budou mít děti, což se rovnalo službě mužů v armádě. Od žen se očekávalo, že budou pracovat vedle mužů v pracovní síle, ale to tlak na reprodukci nezmírnilo. Mateřství bylo vykreslováno jako povinnost a neodmyslitelná součást ženské zkušenosti. Chyběla však dostupnost spolehlivé antikoncepce, což ženám bránilo mít kontrolu nad vlastním tělem a oddělit sex od reprodukce.

V důsledku toho se potrat stal hlavní formou kontroly porodnosti. Původně byla legalizována v roce 1920 kvůli zoufalým podmínkám po první světové válce, revoluci a občanské válce. V roce 1936 však byla opět zakázána, pokud nebyl ohrožen život ženy. Zdůvodňovalo se to tím, že potrat je vždy nápadem muže, a věřilo se, že žádná fyzicky a morálně zdravá žena v Sovětském svazu by nechtěla mít dítě. Cílem legislativy bylo ochránit ženy před chybujícími manžely, ale v konečném důsledku byla zaměřena na zvýšení porodnosti, která měla státu zajistit budoucí dělníky a vojáky. Navzdory zákazu se ženy nadále spoléhaly na potraty jako na prostředek kontroly své plodnosti. Neblahé důsledky nebezpečných potratů vedly k jejich opětovné legalizaci v roce 1955. Stát tvrdil, že i za hygienických podmínek prováděných vyškolenými odborníky je potrat škodlivý pro zdraví žen. Přesto měly sovětské ženy jednu z nejvyšších potratovostí na světě.

V novější době ruský prezident Vladimir Putin vyjádřil znepokojení nad klesající porodností. Ve svém projevu před Federálním shromážděním v roce 2006 označil pokles počtu obyvatel za nejpalčivější problém, kterému Rusko čelí. Zatímco za příčiny poklesu porodnosti označil ekonomické faktory, jako jsou nízké příjmy, nedostatečné bydlení a pochybnosti o zajištění kvalitní zdravotní péče a vzdělání, Putin také uznal, že ženy mají potíže se sladěním práce a mateřství. K řešení tohoto problému zavedl Putin opatření, která měla ženám poskytnout větší finanční a sociální podporu, například program "mateřského kapitálu". Tento program nabízí jednorázový příspěvek při narození druhého nebo dalšího dítěte a může být použit na zlepšení bydlení, financování vzdělání dítěte nebo zvýšení státního důchodu matky. Přestože Putinovy snahy směřují spíše k podpoře porodnosti než k její kontrole, obavy z poklesu populace vedly k prosazování tradičnějších genderových rolí. Putin zdůrazňuje význam "časem prověřených hodnot" spojených s péčí o rodinu a domácnost. To vyvolalo tlak na mladé matky, aby upřednostňovaly péči o děti v míře, jaká nebyla v sovětské éře, kdy se od žen očekávalo, že budou kombinovat mateřství s prací. Někteří tvrdí, že Putinova politika usiluje o to, aby se Rusko stalo světovým hlavním městem "rodinných hodnot", ale omezuje alternativní formy rodiny a přispívá k rostoucímu nepřátelství vůči homosexualitě.

Zatímco vláda a média v Rusku reagují na hnutí „childfree“ převážně negativně, mezi akademiky se názory liší. Někteří považují hnutí za povrchní a jeho členy za společenské vydědence. Jiní tvrdí, že společenské změny po rozpadu Sovětského svazu daly jednotlivcům větší svobodu při rozhodování nejen o velikosti rodiny, ale také o tom, zda vůbec mít děti. Zdůrazňují, že je důležité bránit se morální panice a uznávat různorodá rozhodnutí lidí ohledně rodičovství.

Podle Birjukové a Tyndík zůstává míra bezdětnosti v Rusku během jeho historie relativně nízká, přibližně 5-7 %, ve srovnání s evropským průměrem. To lze přičíst převládajícím pronatalitním společenským normám a omezenému přístupu k moderním antikoncepčním metodám v sovětské éře. V posledních generacích se však podíl bezdětných žen zvýšil, čímž se Rusko vyrovnalo širším trendům pozorovaným ve východní Evropě. Moskva jako největší ruské město odráží vzorce plodnosti pozorované v evropské části Ruska, ale tyto trendy jsou ve srovnání s ostatními regiony výraznější. Empirické údaje trvale ukazují rozdíly v úrovni plodnosti v různých typech sídel. Menší města a venkovské oblasti mají tendenci vykazovat relativně vyšší míru plodnosti, zatímco větší města, jako je Moskva, vykazují nižší míru plodnosti. Tyto rozdíly lze přičíst jak kompozičním, tak kontextovým vlivům. Kompoziční vlivy se týkají různorodého složení obyvatelstva v ruských sídlech, přičemž velká města přitahují osoby, které hledají aktivní kariéru a vyšší mzdy. Na druhé straně kontextové vlivy vyplývají z rozdílů v životních podmínkách, například v oblasti bydlení. Ve velkých městech obvykle převažuje moderní životní styl a méně tradiční přístup k demografickým otázkám.

Moskva, která je ztělesněním velkého městského centra, je příkladem charakteristik druhého demografického přechodu, který se vyznačuje posunem k individualismu, odkládáním sňatků a rození dětí a větším důrazem na osobní aspirace a volbu životního stylu. Proto Moskva vyniká jako lídr tohoto přechodu ve srovnání s ostatními ruskými regiony. Ve vzorcích plodnosti v Moskvě se projevuje trvalý trend odkládání rodičovství, který postupně ovlivňuje věk, v němž ženy ve zbytku Ruska začínají mít děti. V důsledku toho je v Moskvě stále častější bezdětnost. Není však jisté, zda se tento trend rozšíří i do dalších ruských regionů, protože k definitivní odpovědi je zapotřebí dalšího výzkumu. Pracovní trh v Moskvě nabízí značné příležitosti a přitahuje kariérně orientované jedince, kteří mají většinou vysoké vzdělání a usilují o získání nejvyšších pozic. To může vysvětlovat vyšší výskyt dobrovolné bezdětnosti v Moskvě ve srovnání s jinými částmi země. Podobná dynamika se může nakonec objevit i v jiných velkých ruských městech, ale je méně pravděpodobné, že ji budeme pozorovat v menších městech nebo na venkově. Městská infrastruktura a stávající systém sociální ochrany v Moskvě navíc neposkytují dostatek příležitostí pro sladění rodičovství a zaměstnání na plný úvazek.

Údaje, které máme k dispozici, zachycují důsledky neúspěšných strategií "dohánění", kdy dlouhé odkládání rodičovství nakonec vyústí v bezdětnost, která může být později prohlášena za dobrovolnou. Vzhledem k tomu, že celkový model odkládání prvního porodu se stává stále rozšířenějším, můžeme předpokládat následný nárůst (ne zcela dobrovolné) bezdětnosti v celé zemi. Do hry vstupuje také pojem "nepřímá bezdětnost", který se týká situací, kdy jedinci nemají v reprodukčním věku stálého partnera. Rychlé společenské transformace po sovětské éře

podkopaly stabilitu manželství, což potenciálně posílilo výskyt tohoto typu bezdětnosti nejprve ve velkých ruských městech a posléze v celé zemi.

Salyakhieva a Saveleva také zdůrazňují, že o poklesu porodnosti v Rusku se často hovoří v souvislosti s institucionální krizí instituce rodiny. Tato krize je připisována společenským změnám, které ovlivňují tradiční nukleární rodinu, a přesunu jejích funkcí na jiné společenské instituce, např. na školství. Některé zdroje dokonce považují bezdětné rodiny za nenormální nebo deviantní. Sociologický diskurz týkající se institucionální krize rodiny je doprovázen výzkumem různých trendů a otázek. Mezi ně patří nárůst rozvodovosti, nemanželského mateřství, osamělého rodičovství, předmanželské a mimomanželské sexuální aktivity, prodloužení období bezdětnosti v rodinách a rozšíření metod kontroly porodnosti, jako jsou potraty a antikoncepce. Kromě toho je v ruské společnosti relativně novým fenoménem dobrovolná bezdětnost.

Studium bezdětných osob jako sociálního fenoménu v ruské společnosti je podle autorek relevantní z několika důvodů. Zaprvé, Rusko každoročně zažívá záporný přirozený přírůstek obyvatelstva, což vedlo k diskusím a návrhům konzervativních politických, náboženských a veřejných představitelů, kteří se zasazují o zavedení daní na bezdětnost a neuzavírání manželství. Cílem této reakce je udržet "morální tradiční hodnoty". Podpora dobrovolné bezdětnosti by však mohla demografické problémy země ještě zhoršit. Zadruhé, sociologické studie opakovaně zjistily, že rodina a děti zaujímají v hierarchii hodnot Rusů vysoké postavení. Rodičovství a mateřství jsou hluboce zakořeněné společenské normy. To vyvolává otázky týkající se interpretace a přijetí bezdětných osob v ruské společnosti, stejně jako potenciálu jejich rozšíření. Stojí za povšimnutí, že ačkoli tradiční rodinné hodnoty zůstávají prominentní, počet příznivců myšlenky bezdětnosti se zvýšil. To je patrné z rostoucího počtu sociálních skupin na internetu a aktivního zapojení uživatelů do přijímání a šíření „childfree“ ideologie, které převyšuje aktivitu skupin a institucí prosazujících tradiční rodinné hodnoty.

Cílem státní rodinné politiky v Rusku je posílit rodinné hodnoty (Kostina a Garaeva 2019). Realizace této politiky však ne vždy zohledňuje procesy charakteristické pro moderní rodiny. I přes některé dočasné výkyvy porodnosti v zemi je hlavním trendem pokles přirozeného přírůstu obyvatelstva a pokles počtu registrovaných sňatků.

V roce 2016 podle údajů Federální služby státní statistiky ve 44 složkách Ruské federace počet zemřelých převyšoval počet narozených, přičemž v devíti složkách bylo toto převýšení jeden a půl násobné. Ve stejném roce se v Rusku narodilo 1,69 milionu dětí, což je o 10,7 % méně než v předchozím roce. Zvýšil se také věk při vstupu do manželství, kdy nejoblíbenější kategorií je věk

25-34 let, zatímco dříve byla oblíbená věková kategorie 18-24 let. Podle celoruského sčítání lidu 2010 je každá šestá žena ve věku 30-34 let bezdětná a každá desátá žena je bezdětná ve věku 50 let. Demografická prognóza do roku 2035, kterou sestavila Federální služba státní statistiky, naznačuje postupný pokles počtu obyvatel země v důsledku nízké úrovně přirozeného přírůstku. Počet sňatků uzavřených v roce 2015 se oproti předchozímu roku snížil v průměru o 65 tisíc (Kostina a Garaeva 2019).

Průzkum provedený Všeruským centrem pro výzkum veřejného mínění v roce 2018 ukázal, že 6 % Rusů dobrovolně odmítá mít děti a považuje se za bezdětné. Ve srovnání s výsledky průzkumu z roku 2005 takových lidí nebylo. Zároveň se zvýšil počet těch, kteří by chtěli mít tři a více dětí. Většina respondentů (79 %) s dětmi však v současné době není připravena mít další dítě.

Kostina a Garaeva dále dospívají k závěru, že komunita bezdětných je vnímána jako nový prvek v sociálním složení a struktuře společnosti 21. století. Nicméně bezdětnost jako sociální fenomén má na demografickou situaci v Rusku významný vliv.

5. 2. KDO A KDE: Charakteristické rysy dobrovolně bezdětných lidí v Rusku a Moskvě

Podle Aliny Kalenové dobrovolně bezdětné jsou obvykle ve věku 19 až 30 let a mají vyšší vzdělání. Usilují o úspěch ve své kariéře a aktivně pracují na svém profesním rozvoji. Mnozí z nich žijí ve velkých městech, kde mají k dispozici lepší možnosti rozvoje a realizace svých ambicí.

Obvykle jsou ve vztahu, ale formální manželství ani děti nepovažují za nezbytný předpoklad štěstí. Místo toho si cení své nezávislosti a pohodlí a kladou si své profesní i osobní cíle. Mohou mít domácí zvířata, která hrají v jejich životě důležitou roli. Podle výzkumu tito lidé také projevují zájem o různé koníčky a zájmy. Dbají na svůj vzhled a věnují pozornost svému životnímu stylu. Rádi také cestují a poznávají nová místa. Všechny tyto faktory dohromady vytvářejí obraz člověka, který se záměrně rozhodl nemít ve svém životě děti.

Většina respondentů hodnotila svou finanční situaci na stupnici 3 z 5. Dřívější průzkumy ukázaly, že mnozí z „childfree“ jsou kariéristé a nejsou ochotni obětovat svou kariéru pro rodinu. Když byli respondenti dotazováni na místo práce v jejich životě, rozdělili se do dvou kategorií. Do první kategorie patří ti, pro které je práce nepodstatná a je pro ně pouze prostředkem k vydělávání peněz. Do druhé kategorie patří ti, pro které je práce důležitá a ceněná, ale pro které

jsou prvořadé osobní vztahy. Většina mužů, kteří jsou spojováni s hnutím „childfree“, nemá partnerky. Několik mužů má vztah, ale žádné formální manželství neregistrují. U žen je situace jiná: většina z nich má vztah, přičemž některé z nich jsou v registrovaném manželství.

Účastníkům také byla položena otázka, zda jsou to společenší lidé. Měla ukázat, jak se bezdětní respondenti prezentují ve společnosti. Respondenti byli rozděleni do dvou kategorií: ti, kteří mají mnoho přátel a považují se za společenské, a ti, kteří mají ustálený společenský okruh a preferují omezenější kontakty.

Studie se zabývala také zkušenostmi respondentů s rodinou a dětstvím. Většina z nich vyrůstala ve dvourodičovských rodinách, i když někteří měli neúplné rodinné prostředí. V deseti případech byli respondenti jedinými dětmi v rodině a osm z nich mělo sourozence. Značná část respondentů, kteří nejsou jedináčky, je nejstaršími dětmi v rodině, což odpovídá pozorování, že bezdětní lidé jsou častěji jedináčky nebo nejstaršími dětmi v početných rodinách.

Vzhledem k tomu, že utváření rodinných hodnot významně závisí na kulturních a historických tradicích regionu a náboženské identifikaci jedince, byli respondenti ze studie Kostiny a Garaevy dotazováni na svou náboženskou příslušnost. Výsledkem výzkumu bylo zjištění, že respondenti se většinou řadí mezi ateisty, tj. zcela popírají existenci Boha a neprožívají víru v něj v žádném z jeho projevů.

Výzkum provedený Biryukovou and Tyndik osvětluje charakteristiky a determinanty dobrovolné bezdětnosti v Rusku, zejména v Moskvě. Studie ukazuje, že záměry bezdětnosti jsou častější u osob ve věku 40-49 let, které jsou dobře vzdělané a dobře placené. Tito jedinci pocházejí z rodičovských rodin, kde jsou jediným dítětem, a nepovažují oficiální sňatek nebo mít děti za předpoklad štěstí.

Naopak při zkoumání zbytku země studie identifikuje méně významných faktorů ovlivňujících preferenci bezdětnosti. Mezi tyto faktory patří vyšší věk a absence partnera. Tato zjištění naznačují, že portréty bezdětných osob a hlavní determinanty bezdětnosti se v Moskvě a ve zbytku Ruska významně liší. Zdůrazňuje, že Moskva jako velké městské centrum může vykazovat odlišné vzorce a vlivy na rozhodování o rodině ve srovnání s jinými regiony Ruska. Faktory, jako je vzdělání, příjem, rodinné zázemí a osobní přesvědčení, hrají zásadní roli při utváření individuálních rozhodnutí Rusů týkajících se rození dětí.

Podle studie "The Trap of Moscow's Low Birthrate: The Highly Educated Childless?" od Malev⁰ a Tyndik se v Moskvě na prevalenci dobrovolné bezdětnosti podílí několik statisticky významných faktorů. Při srovnání pohlaví se k bezdětnosti častěji vyjadřují muži než ženy. Navíc narození v hlavním městě zvyšuje šanci na zastávání bezdětných postojů, stejně jako relativně vysoká úroveň příjmů podle subjektivních odhadů. Lidé, kteří se nenarodili v Moskvě, vykazují menší šanci rozhodnout se pro dobrovolnou bezdětnost. Kromě migračního přílivu mladých žen z periferie v rámci Ruska zažívá Moskva také značnou migraci ze sousedních zemí, jako je Tádžikistán, Ázerbájdžán a další. Tito migranti, kteří často hledají lepší ekonomické příležitosti, významně přispívají k populační dynamice a ovlivňují také porodnost v hlavním městě. Tyto ženy jsou dokonce méně náchylné k bezdětnosti, pravděpodobně kvůli odlišným kulturním a náboženským normám v jejich domovských zemích.

Mezi další ovlivňující faktory patří nemít sourozence, mít střední odborné nebo vysokoškolské vzdělání a mít přesvědčení, že oficiální manželství není nutné a že člověk může být šťastný i bez dětí. Tyto faktory významně zvyšují pravděpodobnost touhy po bezdětném životním stylu.

Zajímavé je, že zkušenost se soužitím s partnerem či partnerkou nemá při kontrole ostatních faktorů statisticky významný vliv na postoje k bezdětnosti. Nejvýznamnější vliv má však věková skupina, do které jedinec patří. Starší věkové skupiny mají 2,9krát vyšší šanci vyjádřit bezdětné postoje ve srovnání s mladšími věkovými skupinami, a to i při zohlednění ostatních faktorů.

5. 3. VEŘEJNÉ MÍNĚNÍ: Jak se k dobrovolně bezdětným lidem chová jejich okolí

Aby bylo možné získat přehled o názorech ruské veřejnosti na bezdětné osoby, Salyakhieva a Saveleva provedli průzkum, jehož cílem bylo zjistit povědomí a postoje k tomuto fenoménu. Výsledky ukázaly, že většina respondentů (54 %) o childfree slyšela, zatímco 34 % o tom nevědělo a 13 % nevedlo odpověď.

Pokud jde o postoj k těm, kteří se rozhodli nemít děti dobrovolně, účastníci průzkumu vyjádřili různé názory. Přibližně polovina respondentů (49 %) zastávala neutrální postoj, 22 % se přiklonilo k negativnímu názoru, 19 % bylo vyloženě negativních, 7 % zastávalo spíše pozitivní pohled a 2 % vyjádřila pozitivní postoj. Dále 85 % respondentů projevilo pozitivní postoj k dětem, 12 % zůstalo neutrálních a 4 % zastávala negativní pohled. Účastníci byli rovněž dotázáni na to, jak vnímají potenciální hrozbu, kterou hnutí bezdětných představuje pro moderní rodiny. Většina respondentů (58 %) připustila určitou míru ohrožení, zatímco 17 % se domnívalo, že

ohrožení neexistuje. Kromě toho se 45 % účastníků domnívalo, že hnutí „childfree“ není v Rusku příliš rozšířené, 27 % jej považovalo za mírně rozšířené a 14 % tvrdilo, že jako společenský fenomén v zemi chybí. Na druhou stranu 12 % a 3 % vnímalo značnou, resp. podstatnou rozšířenost hnutí „childfree“ v Rusku.

Na otázku týkající se očekávání ohledně budoucího rozšíření hnutí „childfree“ v Rusku se 57 % respondentů domnívalo, že počet zastánců hnutí „childfree“ se bude zvyšovat, zatímco 18 % zastávalo opačný názor.

Průzkum rovněž zkoumal důvody, které vedly jednotlivce k přijetí „childfree“ ideologie. Odpovědi byly rozděleny do následujících kategorií: sobectví a touha zbavit se zodpovědnosti (33 %), strach (17 %), osobní volba (15 %), finanční nestabilita a nezralost (8 %), negativní zkušenosti z dětství (7 %), protest a neznalost (3 %) a 16 % respondentů považovalo odpověď za obtížnou.

Pokud jde o souhlas se základním názorem na odmítání rodičovství, 47 % respondentů s ním zcela nesouhlasilo, 18 % zastávalo smíšený postoj a 13 % zcela souhlasilo. Mezitím 4 % a 8 % účastníků s tímto názorem zcela a 8 % částečně souhlasilo a pro 10 % bylo obtížné poskytnout jednoznačnou odpověď.

Na otázku o postoji svého okolí k jejich rozhodnutí žít bez dětí odpověděli respondenti ve výzkumu Kostině a Garajevé různě. Někteří nám sdělili, že jejich přátelé jejich volbu podporují a někteří příbuzní s ní také souhlasí. Nicméně, některé ženy uvádějí, že jsou vystaveny snahám přesvědčit je, že jejich rozhodnutí je nemorální. Výzkumníci naznačují, že s přibývajícím věkem se členové bezdětné komunity setkávají s větším nepochopením a tlakem ze strany své mikro- a mezispolečnosti. To může být způsobeno tím, že starší generace tradičně přikládá rodinnému životu a tomu, aby měla děti, vyšší hodnotu. Ačkoli je pravděpodobnější, že čím starší respondent tento názor sdílí, tím vážněji je jeho rozhodnutí bráno, tím spíše se toto rozhodnutí ukáže jako skutečnost.

Respondenti byli dotázáni, co si myslí o lidech, kteří jsou zastánci dobrovolné bezdětnosti. Z analýzy získaných odpovědí vyplynulo, že pro respondenty je důležitým faktorem zejména to, že mají děti. Značná část rodičů (26 % a 21 %) uvedla svůj pozitivní postoj k zastáncům bezdětnosti. Autoři docházejí k závěru, že je možné, že respondentům s dětmi chybí některé bezdětného života, což může vysvětlovat jejich pozitivní postoj k bezdětným lidem.

Více než čtvrtina respondentů v obou kategoriích vyjádřila neutrální postoj k lidem, kteří si nepřejí mít děti. Neutrální postoj znamená tolerantní vnímání tohoto jevu, což příznivci bezdětných od společnosti očekávají. Údaje z průzkumu však také ukazují, že respondenti bez dětí mají tendenci hodnotit životní styl „childfree“ negativně. To, podle autorů, pravděpodobně souvisí s jejich budoucími plány mít děti a mají negativní postoj k těm, kteří děti odmítají. Společnost jako taková má podle zastánců bezdětnosti tolerantní postoj, ale přesto se k nim někteří lidé staví negativně.

Zajímavým faktem je rozdíl v postojích k dobrovolné bezdětnosti v závislosti na pohlaví respondentů. Více než polovina respondentů mužského pohlaví vyjádřila negativní postoj k bezdětnosti. Pravděpodobně to souvisí s touhou mužů pokračovat v rodině a vychovávat dědice. Ženy zase častěji vyjadřovaly neutrální postoj k tomuto jevu.

Ve výzkumu Kalenové při zkoumání postojů okolí k rozhodnutí respondentek vzdát se plzení dětí se ukázalo zajímavé zjištění: k záměrně bezdětným ženám se jejich okolí obvykle chová neutrálněji než k mužům. Obecně platí, že negativní postoj k bezdětnosti, soudě podle výsledků rozhovorů, častěji projevuje rodina či příbuzní respondentek než přátelé a známí. Jeden z respondentů poukazuje na nepochopení ze strany rodiny, pokud jde o jejich rozhodnutí zůstat bezdětní, a sarkasticky cituje odmítavou poznámku rodiny: "Až vyrosteš, pochopíš to." Naproti tomu jejich přátelé projevují vstřícnější postoj, zatímco známí mají zřejmě širokou škálu názorů, což možná naznačuje zajímavou rozmanitost pohledů na tuto záležitost. Jiný respondent uvádí, že jeho známým je bezdětnost lhostejná, ale příbuzní jeho rozhodnutí nepodporují, ačkoli ho nemohou ovlivnit. Další respondent uvádí, že se svými kolegy o svém rozhodnutí nemluví a snaží se vyhnout osobním otázkám v práci. Přátelé ho chápou, s příbuznými je to trochu složitější, ale obecně je postoj přiměřený a nikdo mu svůj názor nevnucuje.

Za zmínku stojí také to, že zastánci bezdětnosti se jen zřídka svěřují se svým přesvědčením ostatním. Někteří z nich o tom neříkají ani svému okolí. Například jeden z respondentů říká, že o tom nekřičí na každém rohu a někteří z jeho okolí o jeho volbě stále nevědí. Jiný respondent uvádí, že je lepší takové přesvědčení nešířit, protože tradicionalisté na ně mohou reagovat negativně.

Podle účastníků fokusní skupiny ve výzkumu Bicharové, Lebedevé a Karabushchenko jsou osoby, které se označují za bezdětné, vnímány jako lidé, kteří upřednostňují svůj osobní prostor a

rozhodli se nemít děti. Účastníci a účastnice zastávali podobné názory na bezdětné jedince a vnímali je jako ty, kteří buď děti nechťejí, nebo jsou osvobozeni od povinností spojených s jejich výchovou. Někteří účastníci zdůrazňovali doslovný výklad slova „childfree“ jako "bez dětí". Bezdětnost spojovali s naprostou neochotou mít děti, neochotou převzít odpovědnost a touhou žít život zaměřený na potěšení.

Celkově respondenti vnímali dobrovolnou bezdětnost jako jev, který se vyznačuje naprostým sobectvím, což vedlo k negativním asociacím. Menší počet účastníků však vyjádřil neutrální hodnocení hnutí „childfree“. Během diskusí ve fokusních skupinách účastníci zmiňovali různé asociace spojené s konceptem „childfree“, včetně neplodnosti, sobectví, sebevědomí, upřednostňování kariérního postupu, psychického traumatu, agrese a extrémních sportů. Účastníci popisovali osoby bezdětné jako sebevědomé, soběstačné mladé profesionály. Někteří účastníci připustili, že neplodnost může být pro některé bezdětné jedince faktorem, ale netouží po adopci dětí.

Při diskusi o zdrojích informací o fenoménu „childfree“ účastníci zmiňovali internet, televizi a studentskou komunitu (učitele a spolužáky). Účastníci přiznali, že informace, se kterými se v těchto zdrojích setkali, byly většinou negativní. Domnívali se však, že informace by měly být objektivní a neutrální, protože každý má právo na vlastní volbu a rozhodnutí. Někteří účastníci navrhovali, aby informace o „childfree“ byly prezentovány výhradně negativním způsobem.

Pokud jde o neochotu mladých lidí mít děti, účastníci označili za hlavní vlivy sociální, ekonomické a psychologické faktory. Účastnice zdůrazňovaly ekonomické faktory, jako je touha zaměřit se na vydělávání peněz a dosažení finanční stability před tím, než začnou uvažovat o rodičovství. Mužští účastníci zdůrazňovali sociální faktory, jako je vzdělání a sebeurčení, jako klíčové pro utváření přesvědčení a postojů. Účastníci se také vyjadřovali ke specifickým aspektům hnutí bezdětných, jako je aktivní odmítání dětí, propagace potratů, neochota obětovat osobní prostor a čas pro děti a hledání uspokojení u domácích zvířat. Obecně lze říci, že většina účastníků a účastnic zastávala k těmto aspektům negativní postoje. Účastníci, kteří neměli sourozence, však vyjadřovali neutrální postoj k aktivnímu odmítání dětí a jako možný faktor ovlivňující jejich pohled uváděli vlastní výchovu.

Někteří účastníci se zmínili o svých interakcích s bezdětnými jedinci. Respondentky zmiňovaly rozhovory s lidmi, kteří dávají přednost své kariéře a považují pořízení dětí za závislé na okolnostech. Mužští účastníci sdíleli omezené zkušenosti, přičemž jeden účastník zmínil přítele, který se stal součástí hnutí bezdětných.

5. 4. PROCĚ: Odůvodnění volby být dobrovolně bezdětný

Při analýze důvodů vědomého zanechání rodičovství ve výzkumu Kalenové je patrné, že respondentky uvádějí různé motivy a vysvětlení. Někteří z nich uvádějí, že prostě nikdy necítili potřebu mít děti nebo že toto rozhodnutí pro ně přišlo přirozeně. Uvádějí, že raději věnují větší pozornost svému osobnímu blahu a svobodě. Mezi další důvody, které respondenti uvádějí, patří nespokojenost se sociálními podmínkami, v nichž děti existují. Někteří komentují přílišný důraz na děti a nedostatečnou infrastrukturu, která by umožnila bydlení bezdětným lidem. Poukazují také na negativní zkušenosti s dětmi nebo příklady nefunkčních rodin, které ovlivnily jejich rozhodnutí. Někteří respondenti zdůrazňují touhu žít sami pro sebe a užívat si života bez finančních závazků spojených s dětmi. Zmiňují nezáměr a nedostatek citové vazby k dětem, stejně jako upřednostnění svobody a odchodu. Zmíněny byly také sociální a genetické aspekty. Někteří respondenti zmiňují chudobu a degradaci instituce rodiny, strach z přenosu nežádoucích genetických vlastností na další generaci. Zdůrazňují také touhu věnovat se sami sobě, svému zdraví, zájmům a rozvoji.

Je důležité poznamenat, že mezi muži a ženami existují určité rozdíly v motivaci. Muži své odmítání často přičítají nefunkčnímu dětství nebo negativním zkušenostem s dětmi, zatímco ženy zdůrazňují touhu zachovat si svobodu a vyhnout se problémům spojeným s mateřstvím.

V práci Kostinové a Garajevé analýza teoretických základů volby dobrovolné bezdětnosti v Rusku ukazuje, že existují dvě podskupiny faktorů, které toto rozhodnutí manželských párů ovlivňují. První podmnožina se týká vnějšího prostředí a zahrnuje makro-, mezo- a mikrofaktory. Patří mezi ně socioekonomická úroveň rozvoje, bezpečnost, životní úroveň a kvalita života, kulturní a historické tradice a možnosti profesního a kariérního rozvoje. Druhá podskupina faktorů se týká osobnosti a zahrnuje hodnoty, orientace a postoje, které určují životní strategie. Mezi tyto faktory patří rozhodování o struktuře rodiny, přítomnosti či nepřítomnosti dětí a volba počtu a směru jejich výchovy a vzdělávání. Důležitou roli v této podskupině hrají také náboženské faktory.

Volba dobrovolné bezdětnosti je v Rusku podmíněna kombinací všech těchto faktorů, ale míra jejich vlivu se může u každého jednotlivce lišit, jak potvrzují empirické poznatky. Tato studie ukazuje, že v transformující se společnosti jsou hodnoty a racionální úvahy důležitými determinanty volby bezdětnosti.

Současná realita na trhu práce a změny hodnot vytvořily podmínky pro různé životní modely, které kombinují práci, rodinu, osobní život a rodičovství. Mění se postoje ke genderovým

rolím, chápání rodičovství jako práce, upřednostňování rozhodnutí, odkládání rozhodnutí a hospodaření s časem vycházejí z vlastního zájmu a sebeurčení. Vysoká kvalita života, kariérní priority a seberealizace jsou důležité hodnoty, které ovlivňují rozhodnutí nemít děti. Existuje také určitá skupina lidí, kteří se vědomě rozhodli nemít děti kvůli rizikům, včetně environmentálních rizik.

V průběhu rozhovorů, které vedly Vildanová a Granichnaya byly identifikovány hlavní aspekty světonázoru lidí, kteří se rozhodli pro bezdětnost. V první řadě je klíčová hodnota osobní svobody. Odborníci poznamenávají, že namísto diskuse o samostatném bezdětném hodnotovém systému je produktivnějším přístupem analyzovat to jako alternativu tradičním hodnotám ve světonázoru lidí, kteří vědomě odmítají mít děti.

Mezi tyto hodnoty patří kariéra, koníčky a cestování. To naznačuje orientaci nikoli na rodinu, ale na sebe sama, což souvisí s rostoucí individualizací v moderní společnosti. Lidé, kteří se rozhodnou pro bezdětnost, se zaměřují spíše na své vlastní touhy a potřeby než na tradiční povinnosti spojené s rodinným životem.

Při výzkumu Attwood a Isupové materiální a finanční potíže jsou často zmiňovány jako faktory, i když je mnozí nepovažují za rozhodující. Uvádí se, že v minulosti, kdy byly materiální podmínky horší, měli lidé více dětí. Poukazuje se také na to, že vysoká porodnost je pozorována v ekonomicky znevýhodněných zemích, zatímco v bohatších zemích došlo k demografické krizi. Mění se konzumní kultura v postsovětském Rusku ovlivnila hodnoty lidí a jejich vnímání toho, co představuje materiální dostatek. Někteří jedinci nyní cítí potřebu mít auto, byt a značné finanční prostředky před založením rodiny, zatímco v minulosti ženy rodily bez většího zájmu o svou finanční situaci.

Kritika se snáší také na zařízení péče o děti, která mají ve srovnání se sovětskou érou často kratší provozní dobu, přestože lidé pracují déle. Poplatky účtované těmito zařízeními jsou někdy považovány za přemrštěné.

V postsovětské éře mají některé ženy pocit, že musí volit mezi založením rodiny a kariérou. Dostupnost možností rané péče o děti, jako je umístění dítěte do jeslí, byla za sovětských dob snazší. V dnešní době je považováno za naivní a nerealistické věřit, že lze úspěšně skloubit kariéru s výchovou dětí.

6. ZÁVĚR

6.1. Jak volba být dobrovolně bezdětným v Rusku koreluje s celosvětovými změnami v reprodukčním chování směrem k dobrovolné bezdětnosti?

Všechny výzkumy zdůrazňují souvislost mezi vyšším vzděláním a dobrovolnou bezdětností. Podle celosvětových studií mají dobrovolně bezdětní lidé spíše vyšší vzdělání. Upřednostňují úspěch ve své kariéře a profesní rozvoj. Podobně ruské studie naznačují, že dobrovolná bezdětnost je častější mezi vzdělanými jedinci v Moskvě. Vzdělání hraje významnou roli při utváření rozhodnutí být bezdětný v obou kontextech.

Studie také zdůrazňují zaměření na kariéru a osobní cíle u bezdětných jedinců. Výzkumy po celém světě zmiňují, že dobrovolně bezdětní si cení své nezávislosti, pohodlí a profesních a osobních cílů. Formální manželství ani děti nepovažují za předpoklad štěstí. Podobně i ruští jedinci v Moskvě, kteří se rozhodli pro dobrovolnou bezdětnost, upřednostňují svůj profesní rozvoj a usilují o úspěch v kariéře.

Další podobností mezi ruským a celosvětovým reprodukčním chováním je vztahový status. Celosvětové studie zmiňují, že dobrovolně bezdětní lidé jsou obvykle ve vztahu, ale neupřednostňují formální manželství nebo děti. V Rusku většina bezdětných mužů v Moskvě nemá partnerku, zatímco bezdětné ženy jsou častěji ve vztahu, včetně registrovaných manželství.

Do hry vstupují také regionální rozdíly. V Rusku i ve světě lidé náchylní k dobrovolné bezdětnosti žijí nebo se narodili ve velkých městských centrech. Ruské studie se často zaměřují konkrétně na Moskvu a srovnávají ji se zbytkem Ruska. Zdůrazňuje, že Moskva může vykazovat odlišné vzorce a vlivy na rozhodování o rodině ve srovnání s jinými regiony.

Pokud jde o národnost, jsou informace také do jisté míry podobné: východnější národnosti mají tendenci rozhodovat se pro bezdětnost spíše výjimečně.

Existují však také mírné rozdíly mezi světovými trendy a trendy pozorovanými v Rusku.

Jedním z takových rozdílů je věk. Celosvětové výzkumy naznačují, že dobrovolnou bezdětnost volí častěji ženy ve věku mezi třicítkou a čtyřicítkou, a to z důvodu zaměření na kariéru a času na rozmyšlenou. Ruské studie naproti tomu ukazují, že dobrovolná bezdětnost v Moskvě je častější u osob ve věku 40-49 let, což naznačuje, že se jedná o mírně starší věkovou skupinu.

Dalším kontrastním faktorem je náboženská příslušnost. Celosvětové studie ukazují, že náboženské přesvědčení může mít vliv na rozhodnutí zůstat bezdětný, a i když se větší část dobrovolně bezdětných například v Evropě nehlásí k žádné konfesi, ne všichni náboženství

popírají. V Rusku se všichni účastníci (zejména v Moskvě) zařadili mezi ateisty, kteří popírají existenci Boha v jakémkoli projevu. To může být důsledkem toho, že tradiční pravoslavné hodnoty mají tak silný vliv, že se pravoslavní lidé neodvážejí rozhodnout, že nechtějí děti.

Konečně se liší i zdůrazňované faktory ovlivňující bezdětnost. Většina diskusí o dobrovolné bezdětnosti ve světových studiích se zaměřuje na osobní volbu účastníků, jako je osobní autonomie, preference životního stylu, finanční důvody a environmentální motivace. Naproti tomu ruské studie kladou důraz na faktory, jako je výše příjmu, těžké rodinné zkušenosti, vzdělání.

Závěrem lze říci, že ačkoli existují určité podobnosti mezi světovými trendy a trendy pozorovanými v Rusku a Moskvě, pokud jde o dobrovolnou bezdětnost, existují také výrazné rozdíly ovlivněné regionálními faktory, kulturními a historickými tradicemi a osobními přesvědčeními specifickými pro Rusko.

6.2. Jak je tato volba ovlivněna veřejným míněním a politickým prosazováním tradičních hodnot?

Volba dobrovolné bezdětnosti je v Rusku ovlivněna veřejným míněním a politickým prosazováním tradičních hodnot v několika směrech. Historicky Sovětský svaz zdůrazňoval význam mateřství a vykresloval ho jako povinnost žen. Antikoncepční metody byly omezené, což vedlo k závislosti na potratech jako formě kontroly porodnosti. Po rozpadu Sovětského svazu získali jednotlivci větší svobodu v rozhodování o velikosti rodiny a o tom, zda vůbec mít děti.

Ruský prezident Vladimir Putin vyjádřil znepokojení nad klesající porodností a zavedl opatření na finanční a sociální podporu žen, například program "mateřského kapitálu". Tyto snahy však také podpořily tradičnější genderové role a zdůraznily význam rodiny a péče o domácnost. To vytváří tlak na mladé matky, aby upřednostňovaly péči o děti, a přispívá k rostoucímu nepřátelství vůči alternativním formám rodiny a homosexualitě.

Názory veřejnosti na dobrovolnou bezdětnost se v Rusku různí. Vláda a média obecně reagují na hnutí „childfree“ negativně a považují jeho členy za společenské vyvrhele. Mezi akademiky se však názory liší, někteří považují hnutí za odraz větší svobody volby v postsovětské společnosti. Průzkum provedený v Rusku odhalil smíšené postoje k bezdětným osobám. Přibližně polovina respondentů zastávala neutrální názor, zatímco značná část se vyjadřovala negativně nebo přímo

odmítavě. Obecně převládá pozitivní postoj k dětem, ale vnímání potenciální hrozby, kterou představuje bezdětné hnutí, se lišilo. Rozdílné jsou také postoje okolí jednotlivců k dobrovolné bezdětnosti. Někteří přátelé a příbuzní mohou toto rozhodnutí podporovat, zatímco jiní se je mohou snažit přesvědčit o opaku. Starší generace, které kladou větší důraz na rodinu a na to, aby měly děti, mohou mít problém s pochopením a přijetím tohoto rozhodnutí. K ženám, které jsou záměrně bezdětné, bývá přistupováno neutrálněji než k mužům. Navíc touha pokračovat v rodinném dědictví a zajistit pokračování rodinných tradic a hodnot může být pro jedince silným motivačním faktorem k přijetí rodičovství. Myšlenka zachování rodinného jména, dědictví a kulturní identity je v ruské společnosti hluboce zakořeněna. V důsledku toho může být volba dobrovolné bezdětnosti vnímána jako odchylka od těchto kulturních očekávání a může se dokonce setkat s nesouhlasem nebo kritikou. Texty naznačují, že tyto kulturní hodnoty a očekávání mohou působit jako odrazující faktory pro jedince, kteří uvažují o dobrovolné bezdětnosti. Strach ze společenského odsouzení nebo ostrakizace spolu s tlakem na konformitu mohou jedince odradit od rozhodnutí, které se odchyluje od společenské normy. Kulturní normy a přesvědčení týkající se rodičovství v Rusku proto přispívají k nižší míře dobrovolné bezdětnosti ve srovnání se zeměmi, kde jsou tato kulturní očekávání méně výrazná.

Některé studie ukázaly, že v takovém kontextu může být volba bezdětnosti vnímána jako forma vzpoury proti společenským očekáváním a odmítnutí tradičních norem týkajících se rodičovství. Představuje vědomé rozhodnutí vymanit se z domnělých povinností a odpovědnosti spojených s dětmi.

Pro některé jedince se dobrovolná bezdětnost stává způsobem, jak prosadit svou autonomii a svobodu žít život podle svých vlastních podmínek. Může to být způsob, jak zpochybnit představu, že smysl života je definován pouze plozením dětí a zakládáním rodiny. Rozhodnutím pro bezdětnost mohou jednotlivci upřednostnit své osobní cíle, kariéru, vztahy a zájmy bez domnělých omezení a obětí, které s sebou nese výchova dětí. Dobrovolně bezdětné ženy v Rusku také zpochybňují tradiční genderové role a očekávání. Volba bezdětnosti může být pro ženy způsobem, jak prosadit svou nezávislost, usilovat o vzdělání a kariéru a vymanit se z tradičních rolí, které jsou jim přisuzovány. To však vede k tvrdému odsudku ze strany jejich okolí, což činí určitou část těchto jedinců ještě radikálnějšími v jejich přání nemít děti.

Rozhodnutí být bezdětný v Rusku může být hluboce osobní a mnohostranné, může však také sloužit jako forma společenského protestu proti rigidním očekáváním, která na sebe kladou tradiční hodnoty země.

Je důležité si uvědomit, že kulturní normy nejsou statické a mohou se v průběhu času vyvíjet. S tím, jak ruská společnost prochází demografickými a společenskými změnami, se mohou měnit i postoje k dobrovolné bezdětnosti. Větší kontakt s globálními perspektivami, měnící se genderová dynamika a rozmanitější nabídka životních stylů mohou postupně vést k většímu přijetí a pochopení dobrovolné bezdětnosti v Rusku. V současné době však vliv kulturních norem a očekávání zůstává významným faktorem, který přispívá k rozdílům v míře dobrovolné bezdětnosti mezi Ruskem a Evropou.

6.3. Do jaké míry je tato volba ovlivněna nízkou životní úrovní a nestabilními socioekonomickými podmínkami?

Volba bezdětnosti a míra jejího ovlivnění nízkou životní úrovní a nestabilními socioekonomickými podmínkami v Rusku je složitá záležitost a je náročné určit přesnou míru vlivu. Jedním z významných faktorů, které k této obtížnosti přispívají, jsou výrazné rozdíly v údajích mezi Moskvou, největším městem země, a zbytkem Ruska.

V Moskvě, která je příkladem velkého městského centra, je zřetelný trend k individualismu, odkládání sňatků a rození dětí a zvýšený důraz na osobní aspirace a volbu životního stylu. Vzorce plodnosti v Moskvě odrážejí trvalý trend odkládání rodičovství, což vede k rostoucímu výskytu dobrovolné bezdětnosti. Není však jisté, zda se tento trend rozšíří i do dalších regionů Ruska, neboť pro definitivní odpověď je zapotřebí dalšího výzkumu. Za zmínku stojí, že menší města a venkovské oblasti mají tendenci vykazovat relativně vyšší míru plodnosti ve srovnání s většími městy, jako je Moskva, což lze přičíst rozdílům v životních podmínkách, včetně bydlení a vlivu tradičních hodnot.

Významnou roli při zvažování dobrých či špatných podmínek pro výchovu dítěte hraje vzdělání, a to zejména u žen. Tento důraz na vzdělání a kariérní postup může vést k tomu, že některé ženy mateřství odloží nebo se pro něj rozhodnou, protože vnímají problémy spojené s výchovou dítěte v nestabilních socioekonomických podmínkách.

Materiální a finanční potíže jsou často uváděny jako faktory ovlivňující rozhodnutí zůstat bezdětný, i když nemusí být jedinými určujícími faktory. Zatímco dříve byla ekonomická omezení spojena s vyšší mírou plodnosti v Rusku, měnící se konzumní kultura a posun hodnot změnilo vnímání materiálního dostatku lidí. Jednotlivci nyní často pocítují potřebu finanční stability, včetně vlastnictví automobilu, domu a značných finančních prostředků, než začnou uvažovat o založení rodiny. Kromě toho se objevuje kritika na adresu zařízení péče o děti, která mají v některých případech kratší provozní dobu než v sovětské éře a jsou zpoplatněna vysokou částkou, což ztěžuje pracujícím rodičům hledání vhodných možností péče o děti.

V postsovětské éře čelí některé ženy dilematu volby mezi založením rodiny a kariérou. Dostupnost možností péče o děti v raném věku, jako jsou jesle, které byly za sovětské éry dostupnější, se snížila. V důsledku toho je představa úspěšného skloubení kariéry s výchovou dětí považována za nereálnou a náročnou.

Závěrem lze říci, že ačkoli volba bezdětnosti v Rusku může být ovlivněna nízkou životní úrovní a nestabilními socioekonomickými podmínkami, je obtížné určit přesnou míru tohoto vlivu. Vzhledem k výrazným rozdílům mezi údaji z Moskvy a zbytku Ruska je náročné tento vliv zobecnit. Navíc význam vzdělání pro ženy a zvažování dobrých či špatných podmínek pro dítě dále komplikují hodnocení faktorů ovlivňujících rozhodnutí být bezdětný. Komplexní pochopení této složité problematiky vyžaduje pokračování výzkumu a analýzy.

LITERATURA:

- Abma, Joyce C., and Gladys M. Martinez. 2006. "Childlessness among Older Women in the United States: Trends and Profiles." *Journal of Marriage and Family* 68 (4): 1045–56. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2006.00312.x>.
- Atencio, Andrea, and Josefina Posadas. 2015. "Gender Gap in Pay in the Russian Federation: Twenty Years Later, Still a Concern," August. <https://doi.org/10.1596/1813-9450-7407>.
- Gillespie, Rosemary. 2001. "Contextualizing Voluntary Childlessness within a Postmodern Model of Reproduction: Implications for Health and Social Needs." *Critical Social Policy* 21 (2): 139–59. <https://doi.org/10.1177/026101830102100201>.
- Hunt, Janet G., and Elaine Campbell. 1987. "The Childless Marriage: An Exploratory Study of Couples Who Do Not Want Children." *Contemporary Sociology* 16 (3): 426. <https://doi.org/10.2307/2070365>.
- Koropecj-Cox, Tanya, and Vaughn R. A. Call. 2007. "Characteristics of Older Childless Persons and Parents." *Journal of Family Issues* 28 (10): 1362–1414. <https://doi.org/10.1177/0192513x07303837>.
- Sobotka, Tomáš. "Childlessness in Europe: Reconstructing long-term trends among women born in 1900–1972." *Childlessness in Europe: Contexts, causes, and consequences* (2017): 17-53.
- Stepanova, Elena A. "'Everything good against everything bad': traditional values in the search for new Russian national idea." *Zeitschrift für Religion, Gesellschaft und Politik* (2022): 1-22.

- Attwood, Lynne, and Olga Isupova. "Choosing whether to have children: A netnographic study of women's attitudes towards childbirth and the family in post-Soviet Russia." *Gender and choice after socialism* (2018): 133-158.
- Avison, Margaret, and Adrian Furnham. 2015. "Personality and Voluntary Childlessness." *Journal of Population Research* 32 (1): 45–67.
<https://doi.org/10.1007/s12546-014-9140-6>.
- Bicharova, Mariya, Irena Lebedeva, and Pavel Karabushchenko. "Russian childfree community: reality and illusions." *Procedia-Social and Behavioral Sciences* 214 (2015): 925-932.
- Biryukova, Svetlana Sergeevna, and Alla Olegovnatyndik. "Prevalence and determinants of childlessness in Russia and Moscow." *Genus* 71, no. 1 (2015): 1-22.
- Chistik, O. F. "Analysis of the Population Replacement Component in Demographic Development of Russia." In *Digital Economy and the New Labor Market: Jobs, Competences and Innovative HR Technologies*, pp. 101-107. Springer International Publishing, 2021.
- Dye, Jane. 2008. "Fertility of American Women: 2006," January.
- Gillespie, Rosemary. "Voluntary childlessness in the United Kingdom." *Reproductive Health Matters* 7, no. 13 (1999): 43-53.
- Heller, Paul L, Y T Tsai, and H P Chalfant. 1986. "Voluntary and Nonvoluntary Childlessness: Personality vs. Structural Implications." 16 (1): 95–110.
- Holmgren, Beth. 2013. "Toward an Understanding of Gendered Agency in Contemporary Russia." *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 38 (3): 535–42.
<https://doi.org/10.1086/668517>.
- Jeffries, Sherryl, and Candace Konnert. 2002. "Regret and Psychological Well-Being among Voluntarily and Involuntarily Childless Women and Mothers." *The International Journal of Aging and Human Development* 54 (2): 89–106. <https://doi.org/10.2190/j08n-vbvg-6pxm-0ttn>.
- Lamb, Vanessa Martins. 2011. "The 1950'S and the 1960'S and the American Woman : The Transition from the 'Housewife' to the Feminist." *Dumas.ccsd.cnrs.fr*, June, 106.
<https://dumas.ccsd.cnrs.fr/dumas-00680821>.
- Macdonald, Peter. n.d. *Gender Equity in Theories of Fertility Transition*.

- Maleva, Tatyana M., and Alla O. Tyndik. "The trap of Moscow's low birthrate: The highly educated childless?." *Regional Research of Russia* 5 (2015): 163-172.
- Maura Kelly. 2010. "Women's Voluntary Childlessness: A Radical Rejection of Motherhood?" *WSQ: Women's Studies Quarterly* 37 (2): 157–72. <https://doi.org/10.1353/wsq.0.0164>.
- Merz, Eva-Maria, and Aart C. Liefbroer. 2012. "The Attitude toward Voluntary Childlessness in Europe: Cultural and Institutional Explanations." *Journal of Marriage and Family* 74 (3): 587–600. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2012.00972.x>.
- Park, Kristin. "Choosing childlessness: Weber's typology of action and motives of the voluntarily childless." *Sociological inquiry* 75, no. 3 (2005): 372-402.
- Poston, Dudley L., Kathryn B. Kramer, Katherine Trent, and Mei-Yu Yu. 1983. "Estimating Voluntary and Involuntary Childlessness in the Developing Countries." *Journal of Biosocial Science* 15 (4): 441–52. <https://doi.org/10.1017/s0021932000020897>.
- Rybińska, Anna, and S. Philip Morgan. "Childless expectations and childlessness over the life course." *Social Forces* 97, no. 4 (2019): 1571-1602.
- Salyakhieva, Liliya Maratovna, and Zhanna Vladimirovna Saveleva. "Childfree as a Social Phenomenon: Russians' Attitude to Voluntary Childlessness." *Journal of History Culture and Art Research* 6, no. 4 (2017): 531-537.
- Sobol, T S. 2018. "MODERN LEVEL and the LIVING QUALITY of the RUSSIAN POPULATION," January. <https://doi.org/10.21777/2587-554x-2018-2-7-14>.
- Veevers, J E. 1980. *Childless by Choice*. Toronto: Butterworths.
- Veevers, Jean E. "Voluntary childlessness: A neglected area of family study." *Family coordinator* (1973): 199-205.
- Vildanova, S., A. Granichnaya, A. Mingalieva, and L. Salyakhieva. "A tendency towards child-free lifestyle in Russia and its influence on the crisis of the institution of family." *Monitoring of Public Opinion: Economic and Social Changes* 3 (2017): 192-205.
- Баландина, Анна Игоревна, and Виктория Владиславовна Хам. "СРЕДНИЙ КЛАСС В СОВРЕМЕННОЙ РОССИИ." *Скиф. Вопросы студенческой науки* 3 (67) (2022): 155-162.

Гараева, Эльнара Ильфатовна, and Наталия Борисовна Костина. "Добровольная бездетность в современной России: отношение со стороны общества." *Социально-экономические и демографические аспекты реализации национальных проектов в регионе.—Том I.—Екатеринбург, 2019 (2019): 93-98.*

Калёнова, Алина Николаевна, and Валентина Григорьевна Ушакова. "Осознанная бездетность в современном российском обществе: гендерный аспект."

Костина, Наталия Борисовна, and Эльнара Ильфатовна Гараева. "Добровольная бездетность: сущность, факторы детерминации." *Вестник Сургутского государственного педагогического университета* 5 (62) (2019): 159-168.

Левченко, В. В., and Я. О. Баяндина. "ОТНОШЕНИЕ К ДОБРОВОЛЬНОЙ БЕЗДЕТНОСТИ В СОВРЕМЕННОМ РОССИЙСКОМ ОБЩЕСТВЕ." *Вестник Пермского национального исследовательского политехнического университета. Социально-экономические науки* 1 (2023): 131-141.